Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Eenige aanteekeningen op het Landrecht voor Drenthe van 1412

https://hdl.handle.net/1874/242598

EENIGE AANTEEKENINGEN

OP

HET LANDRECHT VOOR DRENTHE VAN 1412.

PROEFSCHRIFT

DOOR

EENIGE AANTEEKENINGEN

OP

HET LANDRECHT VOOR DRENTHE VAN 1412.

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT
2493 368 5

Diss Utr 1879

EENIGE AANTEEKENINGEN

OP

HET LANDRECHT VOOR DRENTHE VAN 1412.

PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Rechtswetenschap,

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

D^R. E. MULDER,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE,

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT EN OP VOORDRACHT

VAN DE RECHTSGELEERDE FACULTEIT TE VERDEDIGEN

op Maandag 17 November 1879, te 3 uren,

DOOR

CHRISTIAAN LYDIUS RAHDER,

GEBOREN TE WESTERBORK.

BIBLIOTHEEK DER UNIVERSITEIT TE UTRECHT.

AMSTERDAM,

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.

1879.

AAN MIJNE MOEDER EN ZUSTER.

VOORWOORD.

Het is mij eene behoefte aan het einde van mijn Studententijd een woord van oprechten en hartelijken dank te richten aan mijnen hooggeachten zwager Dr. J. Zeeman en aan mijne geliefde zuster.

Met uwe voorlichting en hulp waarde Zeeman en met uwe liefde en zorg lieve zuster, was het voorzeker niet moeielijk tot het doel mijner wenschen te geraken.

Mag mijne wensch om spoedig naar Indië te gaan vervuld worden, dan hoop ik, dat ge beiden overtuigd wilt zijn, dat mijne gelukkigste herinneringen zullen gewijd zijn, aan de jaren in uw huis doorgebracht.

Ook U hooggeleerde promotor zeg ik dank voor uwe welwillende raadgevingen; mijne voortdurende erkentelijkheid daarvoor zij u verzekerd.

Een kort woord over dit proefschrift en zijne bewerking. Het is mij gegaan als zoovelen, die bij de keuze van een uit te werken onderwerp, meer naar de ingevingen van het hart, dan van het hoofd luisteren. De onvolledigheid der aanteekeningen heeft haren grond in mijne onvolledige kennis van het Germaansche recht en van de landrechten der stamverwante volkeren der Drenten van de dagen van dit landrecht.

Mocht evenwel tijd en gelegenheid mij later geschonken zijn, dan voorzeker is het mijn voornemen om het ontbrekende aan te vullen.

INLEIDING.

De naauwgezette en eerlijke Floris van Wevelichoven was op zijn kasteel Hardenberg in Overijssel den 4den April 1393 overleden.

Met ijver en spaarzaamheid had hij het Sticht grootendeels weder onafhankelijk van zijne naburen gemaakt, en de financiën door den oorlogszuchtigen Jan van Arkel, en zijne opvolgers uitgeput, in eenen beteren toestand gebracht.

Alom werd hij door zijne onderdanen diep en met recht betreurd.

Het Sticht verloor in hem een ijverig en spaarzaam regent, die steeds de herstelling en bevordering van de welvaart des volks in het oog hield, zijne kerkelijke onderdanen verloren in hem een' zachtmoedig, rechtvaardig en trouw herder, die voortdurend voor hunne geestelijke belangen zorgde en waakte.

Het was voorzeker niet zonder vrees, dat men de benoeming van eenen opvolger te gemoet zag, die de zware taak te vervullen had om én voor het geestelijk én voor het wereldlijk belang zijner onderdanen te zorgen. Reeds 3 weken na den dood van Floris van Wevelichoven, kwamen de kanunniken der 5

kapittelen te Utrecht bijeen om over deze benoeming te raadplegen. ALBRECHT van Holland en WILLEM van Gelre, kwamen met aanzienlijk gevolg in de oude bisschopsstad aan, om hierbij hunnen invloed uit te oefenen; — Beiden hadden echter tot groote verlegenheid der kapittelen hunnen bizonderen candidaat.

ALBRECHT stelde ROGER of RODIGER VAN BRONKHORST, behoorend tot het geslacht der machtige heeren van BRONKHORST, voor, die thesaurier was der Keulsche kerk, WILLEM stelde niet voor, maar begeerde de benoeming van FREDERIK VAN BLANKENHEIM, den bisschop van Straatsburg. "Wij willen smeeken noch bidden, "maar begeeren, dat gij onzen neef, FREDERIK VAN "BLANKENHEIM, bisschop van Straatsburg, kiest. "Daarvoor zullen wij u en het bisdom, uit zijnen naam, "dankbaar zijn en ons leven lang uwe goede naburen "blijven." [1]

Toen de kanunniken trachtten eenige overeenstemming in hunne keuze te brengen, mislukte dit geheel. Vreemd schijnt het, dat WILLEM hertog van Gelre, er niet toe te brengen was om zijne keuze voor die van zijnen schoonvader ALBRECHT te laten varen. Hij zelf toch was vooral door den machtigen steun der BRONKHORSTEN tot zijne vorstelijke waardigheid verheven [2], en nog was dit geslacht bij hem in aanzien en eere; maar misschien was hij bekend met het wijze en kloekmoedige karakter van zijnen neef FREDERIK VAN BLANKENHEIM, die reeds in Straatsburg getoond had, met welk een ijver en met welk doorzicht hij den

[1] Zie: BEKA, pag. 151, daaruit AREND II, 2 pag. 243.

[2] Zie: NIJHOFF, Gedenkwaardigh. uit de Gesch. van Gelderland III.

wereldlijken scepter wist te hanteeren, en wenschte hij hierdoor een scheidsmuur op te richten tusschen Holland en Gelre. Het oorlogszuchtige en naar roem hakende karakter van WILLEM VAN OOSTERVANT, die zijnen bedaarden en overleggenden vader ALBRECHT moest opvolgen, was hem toch genoeg bekend, en niet zonder vrees voorzeker zag hij diens bewind over het machtige Holland te gemoet.

Daarbij kwam misschien ook de vrees, dat hij, wanneer een Bronkhorst bisschop werd, bij de minste oneenigheid tusschen Gelre en het Sticht, de tweedracht op eigen gebied, tusschen zijne onderzaten onderling zou zien losbarsten. De Hekerens toch waren wel tot rust, maar nog bij lange na niet tot onderwerping gebracht.

Maar wat hiervan zij, het was zijne keuze, die door de meerderheid der kanunniken gevolgd werd; en wat was natuurlijker; Holland toch, had steeds zijn werk er van gemaakt, om van den invloed, dien het bij het benoemen der bisschoppen zich aangematigd had, misbruik te maken.

FREDERIK van Zirck, JAN van Diest, JAN van Vernenburg en ARNOUT van Hoorne waren er zoovele getuigen van. Dat JAN VAN ARKEL in der tijd, van wien het dezelfde lijdzame volgzaamheid verwacht had als van JAN van Diest, niet aan zijne verwachting beantwoordde had het genoeg verdroten; maar genoeg zij het, dat het meerendeel der kanunniken de benoeming van FREDERIK VAN BLANKENHEIM wenschten; 51 stemmen werden op hem uitgebracht, terwijl 34 kanunniken wegens gewetensbezwaar weigerden aan de verkiezing deel te nemen.

Terstond na deze vergadering werden er door beiden de partijen renboden naar den paus afgevaardigd, om diens beslissing te verkrijgen. Die beslissing bleef maanden lang weg, maar eindelijk kwam in de maand October 1393 te Utrecht de heugelijke tijding, dat de benoeming van FREDERIK VAN BLANKENHEIM door den Paus BONIFACIUS IX was bekrachtigd, dewijl hij de meeste stemmen had verworven niet alleen, maar ook omdat de Paus hem voor deze waardigheid het meest geschikt oordeelde [1].

Reeds spoedig daarop, vergezeld door den hertog van Gelre, deed hij den elfden November van hetzelfde jaar zijne intrede binnen Utrecht, gevolgd door een luisterrijken stoet van Ridders en edelen [2]. Met geestdrift werd hij in het sticht door geestelijkheid en volk ontvangen.

Toen hij zijne intrede binnen Utrecht gedaan had, was zijn eerste werk om met zijn zegel de voorrechten van het sticht te bevestigen, en te beloven dat hij zonder voorkennis van de 5 kapittelen geenen oorlog zou ondernemen. Terstond daarop liet hij zich onderrichten van, en onderzocht zooveel mogelijk zelf, alles wat de rechten van het sticht betrof; spoedig bemerkte hij daardoor, dat de heerlijkheid van Coevorden aan de Utrechtsche kerk behoorde, maar door een zijner voorgangers verpand was. Naauw had hij echter zijnen aandacht op het Noorden gevestigd, of er kwamen andere zorgen, die hem vooreerst verhinderden zijne plannen uit te werken.

---

[1] MOLL, Kerkgesch. v Nederl., II, 1. blz. 170.

[2] JOH. a. LEIDIS, XXXI, c 46, pag. 310. HEDA, pag. 265. AREND, II, 2, p. 343.

Het Bovensticht toch had veel te verduren van de herhaalde invallen door JAN en BITTER VAN RAESFELDT, twee Westfaalsche edellieden. Overmoedig, doordat de verstandige, in het laatst van zijn leven misschien een weinig verouderde, en te veel naar rust hakende FLORIS VAN WEVELICHOVEN de plunderzieke en roovende edelen te veel hun gang had laten gaan, plunderden en moordden zij op de gruwelijkste wijze in het oosten van Overijssel. Hierbij kwamen de opruiingen en de beroeringen door de machtige Bronkhorsten veroorzaakt, die vol spijt over de mislukte pogingen van ALBRECHT, vol wrok de benoeming van dezen bisschop hadden moeten aanzien. Terstond nam bisschop FREDERIK het zwaard dan ook op, en met eene aanzienlijke krijgsmacht trok hij in Augustus Munsterland binnen, zelfs over de Lippe, alles rondom zich verwoestende, tot voor het huis Oostendorp, dat hij geheel vernielde [1].

Met grooten buit keerde hij reeds in hetzelfde jaar naar Utrecht terug, waar hij zijn leger afdankte, dat grootendeels uit vreemde benden bestaan had, na het een rijk deel in den buit te hebben gegeven [2].

Nu de handen geheel vrij hebbende, zoodat hij zich geheel met de landsbelangen kon bezig houden, bepaalde hij al zijne aandacht tot Drenthe.

Zooals boven reeds gezegd is, was Coevorden, de oude heerlijkheid en sterkte, de poort voor Drenthe en Groningen, door een' vroegeren bisschop verpand geworden. Denkelijk was dit geschied door JAN VAN ARKEL, de opvolger van den zwakken en weinig

---

[1] DUMBAR, Analecta, II, p. 343.

[2] HEDA, pag. 265.

spaarzamen JAN VAN DIEST. In het jaar 1344 toch komt REYNOLD III in een charter voor als Ridder en prefect van Coevorden, doch in 1347 noemt hij zich eensklaps Heer van Coevorden, (zie dit charter aangehaald bij MAGNIN, II, 1, pag. 43—45) "buiten twijfel", zooals MAGNIN dit, mijns inziens, terecht verklaart, als een gevolg van de verpanding der leenheerlijke rechten van deze heerlijkheid, aan hem gedaan door den toenmaligen Bisschop van Utrecht JAN VAN ARKEL, die bij zijne verheffing in 1342, na het slappe achttienjarige bestuur van den bisschop JAN VAN DIEST en na den vrijwilligen afstand van deszelfs opvolger NICOLAAS, het bisdom in zware schulden vindende, denkelijk daarom tot deze verpanding zal hebben moeten overgaan."

Verder noemt deze REYNOLD III zich Heer van Coevorden in een' open brief van het jaar 1354, waarin hij zijnen overledenen vader eenvoudig "REYNOLD VAN COUERDE" noemt. Deze brief berust op den huize ECHTEN en is door MAGNIN in zijne Geschied. der Best. in Drenthe, opgenomen, II, 1, p. 42.

Nergens is echter eenig spoor te ontdekken van den pandbrief, die zooveel medegewerkt heeft om den toestand van Drenthe, al is het dan ook indirect, te verbeteren, en die uit een geschiedkundig oogpunt beschouwd, misschien veel had kunnen bijdragen tot de kennis van den oorsprong der macht des Heeren VAN COUERDE, die zich eigendunkelijk al meer en meer het beheerschen en onderdrukken van het landschap veroorloofde.

Tot deze voortdurende onderdrukking en kleingeestige kwellerij was REINOUT IV, die zijn vader JOHAN

was opgevolgd, voornamenlijk gebracht, doordat een groot gedeelte der Drentsche bevolking, tegen zijn zin, niet alleen zich verheugd had over de benoeming van FREDERIK VAN BLANKENHEIM, maar zelfs zooveel in haar was de benoeming van RODIGER VAN BRONKHORST had tegengewerkt.

Zooals te begrijpen is werd REINOUT IV hierdoor geheel in zijne plannen gedwarsboomd. Zelf ten naauwsten aan het huis van Bronkhorst verbonden, was het lichtelijk te denken, dat hij met angstige spanning de verkiezing eens bisschops gevolgd had; hoe groot zijne teleurstelling moet geweest zijn, laat zich begrijpen, wanneer men het onwrikbare en heerschzuchtige van zijn karakter, dat door de beroeringen dezer tijden zoo in al zijne fierheid, maar ook met alle zijne gebreken is kenbaar geworden, in het oog houdt.

Wraakgierig in hooge mate, kwelde en benadeelde hij allen, die zich bij hen voegden, welke de verheffing van zijn bloedverwant hadden tegengewerkt.

Was het te verwonderen, dat de bevolking hierdoor ten uiterste verbitterd, hare klachten verhief tot voor den bisschoppelijken stoel, tot voor den bisschop van wiens beleid alom gesproken werd, en naar wien alle onderdrukten hopend zich wendden?

Hoe het zij, FREDERIK VAN BLANKENHEIM bood in den loop van het jaar 1394 aan REYNOLD IV de pandlossing aan; doch de overmoedige ridder, die veeleer van hem den onmiddelijken afstand van de heerlijkheid Coevorden en van het Drostambt over Drenthe eischte, sloeg het aanbod hooghartig af [1].

---

[1] JOH. a. LEIDIS, XXXI, c. 49, pag. 311. HEDA, pag. 265.

Terstond, na zulk eene weigering, maakte de Bisschop zich ten strijde gereed. Hij voorzag zich door het vorderen van beden, welke hij zich bij het aanvaarden der regeering wijselijk voorbehouden had, van geld, en verzocht de hulp en onderstand van Utrecht, Amersfoort, Deventer, Zwolle en Kampen, welke hem werden toegestaan [1].

In het laatst van het jaar 1394, op den 29sten December, sloot hij een verbond met EVERT VAN HEKEREN, heer van Almelo; dit verbond, hoewel niet door den bisschop gezocht, kwam hem zeer te stade. Het is blijkbaar, dat EVERT VAN DER EZE voorzeker geen vriend was van de Heeren VAN BRONKHORST, daar reeds lang de strijd tusschen dezen en de Heekerens had bestaan. Ook zou het niet te verwonderen zijn, wanneer dit verbond tevens nog een gevolg was van de herhaalde invallen door de beide ridders VAN RAESFELDT in het Overijsselsche ondernomen, die eerst in den nazomer van ditzelfde jaar bedwongen, voorzeker bij hunne strooptochten aan den heer van Almelo, wiens goederen betrekkelijk kort bij de grenzen lagen, veel schade berokkend hadden.

In het jaar 1395, in de maand Januari, sloot de bisschop ook nog een verbond met de heeren of graven van Steinfürth en Otterstein en drie maanden daarna eene eeuwigdurende vriendschapsverbindtenis met de naast aan Drenthe en Overijssel palende Vriezen; doch ook het sluiten van dit verbond ging niet van FRE-

---

[1] De bisschoppen van Utrecht moesten bij het aanvaarden van het bewind onder eede beloven, van de onderdanen in het sticht geen morgengeld, huisgeld of gemeene schattingen hoegenaamd te zullen vergen. Zie: AREND, II, 2, pag. 345, en MAGNIN, II, I, pag. 171.

DERIK VAN BLANKENHEIM uit; om dit eenigzins op te helderen dienen we eenige jaren terug te gaan.

REINOUT IV van Coevorden had zich, na zijnen vader JOHAN te zijn opgevolgd, geheel meester weten te maken van het bestuur in Drente, zooals uit een brief van 1382 blijkt, waarin het gemeene land van Drente hem REYNOUT "sijnen lieuen Jonckeren," noemt en waarin wederkeerig door REYNOUT gesproken wordt van "onsen lande van Drente" [1]. Toch blijkt het, dat de

---

[1] Deze brief luidt aldus, zie MAGNIN, II, 1, pag. 68–69:

"Wij REYNOLT Heere van Couverden, knaepe, bekennen mit dezen "openen brieue, dat wij met onzen goeden vrije wille, voir ons ende "voir onzen rechten erfgenaemen, hebben vercoft und vercoopen den "gemeynen convente van Assen unde horen nacomelinghen alle onse "tenden, und alle onse erve, und alle onzen recht unde anspraecke, dat "wij hadden ofte hebben over dat guet to Rede, alsoo dat gelegen is, "met allen sijnen toebehoren unde slachter not in der marcken unde in "der Buerschappen to Vrees, to bezitten unde to bruken erflicken, ewe-"licken unde ummermeer, voir ons unde vor al unse rechte erffgena-"men, vur een summe geldes, de uns tot unsen wille wettelycken und "wal betaelt is; und sollen und willen hem waeren des voerscr. copes "alse voerscreuen is, voor uns, voor unsen rechten erffgen. und voor "alle diegeene die des toe rechte comen willen, sonder yenigerhande "argelist. Unde deze voerscr. coop hebben gemaeckt unde gededinght "met unsen wille, in alle voorwaerden alse voorschreuen staet, ROELOFF "VAN STEENWIJK, JOHAN VAN HAREN, und JOHAN VAN WESTERPLE, "in der tijt unse amptman ("denkelijk," zegt MAGNIN, "de rentmeester "van den Heer VAN COEVORDEN; misschien een ambtenaar, welke, voor "en namens hem, de betrekking van schulte van Drenthe bekleedde"). "Welcken tenden, und erue, unde rechte ofte ansprake voerscr. wij "opgelaeten hebben, und daervan verteghen hebben unde den stocke "gelecht, alsoe den landrechte is in Drenthe, under der unsen van "Vrees, daer aen und vuer waren, alse buer to Vrees JACOB STENCKEN, "HENDRIEK WOLDRINGHE, JOHAN WOLDERINGE, gebruderen, ROELOFF "DYCKINGHE und JOHAN DYCKINGE, gebruederen, und voor die meyne "buer van Vrees.

"In getuych der waerheyt soo hebben wij REYNOLT, Heer van Coe-

bisschoppen van Utrecht, hoewel de heerlijkheid door hen verpand was, hunnen macht tot op zekere hoogte in Drente behouden hebben.

In het Registrum foedalium bonorum Ecclesiae Trajectensis de anno 1387, ter provinciale griffie van Utrecht aanwezig, vinden wij toch: "Item ROLOFF POLLEMAN hout zijn aandeel in den daghelix gherechte van Drente, etc." [1]. Wanneer men nu onder het dagelijksch gericht verstaat het wereldlijk bestuur en de lagere rechtspleging, dan is het duidelijk, dat de Heer VAN COEVERDEN, al matigde hij zich den titel ook aan, nog bij lange na niet geslaagd was, om zich geheel van het bewind meester te maken.

Zijn voortdurend verzet had reeds FLORIS VAN WEVELICHOVEN erg verdroten. Het was dan ook voorzeker niet alleen wegens wanbetaling dat deze hem door middel van den Deken en het kapittel van de Domkerk te Utrecht op het einde van 1392 liet vervallen verklaren van zijn een derde aandeel in de pacht van het wereldlijk gericht en de heerlijkheid van Selwerd en van Goo en Wolde.

"verden voorscr., unsen segelen an dessen brieff gehanghen, voor ons "und unsen rechten erffgenaemen voorscr. und hebben oock gebeden "onsen gemeynen lande van Drenthe, dessen brieff met ons te bese-"gelen, met hoeren segel, want wij willen, dat deze voorscr. coop vast "unde stede blijne und geholden werde, voor uns und voor unsen erff-"genaemen. Und wij gemeyne landt van Drenthe, om beden willen "Joncker REYNOLTS, Heer van Couerden, voorscr., unses lieuen Jonc-"keren, soo hebben wij unsen gemeynen Landes seghel, met uns lieuen "Jonckers seghel van Couerde voorscr., mede aen dessen brieuen ge-"hangen tot eenen meeren tughe der waerheyt.

"Gegeven int jaer ons Heeren duysent dryehondert twee ende tachen-"tich, op St.e Willebrorden dach.

[1] Z. o. a.: MAGNIN, II, 1, p. 125.

Dit was, zooals MAGNIN zich uitdrukt, de eerste ramp, welke REINOUT trof [1]; hij had er echter weldra meerdere en zwaardere te verduren.

In 1386, op den zesden Augustus, had REINOUT, zonder de gemeene Meente of derzelver gecommitteerden de Etten, de verdragen bevestigd eertijds tusschen de stad Groningen en het land van Drenthe aangegaan. De brief, waaruit dit blijkt, luidt aldus:

"Wij REINOLT Here van Couerde, knape, doen "kundich allen lueden mit dessen openen breve, "dat wij ghelovet hebben ende loven in dezen "breve, vor uns ende vor onse nacomelingen, der "stad van Groninghen, alle de breve to holden, "de onse Vorvaren, dat land van Drenthe ende "de stad van Groninghen vorscr., malcanderen "bezeghelt hebben, de to ewyghen daghen spre-"ken. In oerkunde der waerheyt so hebben wij "onsen zeghel an dezen breef ghehanghen vor uns "ende vor unse erfghenamen. Ghegheven in 't "jaer uns Heren dusent, drehondert, ses ende tach-"tig, up sente Sixtus dach". [2]

MAGNIN ziet hierin een wederrechtelijk en willekeurig voorbijgaan van de gemeene Meente des lands. Ik geloof echter, dat wij hier eenvoudig te denken hebben aan eene overeenkomst, waarbij REINOUD zich persoonlijk verbond om getrouw te blijven aan de verdragen en overeenkomsten, vroeger door zijne voorzaten of door het land van Drenthe reeds aangegaan met de stad Groningen. Het is dus geene overeenkomst

---

[1] MAGNIN, II, 1, pag. 167.

[2] Uitgegeven door DRIESSEN, Monum. Gron., II, p. 397.

tusschen het landschap en Groningen, waartoe zeker het gemeene land zou hebben moeten medewerken, maar eene verzekering van naleving der bestaande verdragen, door hem, die toen Drenthe bestuurde, en die met Groningen één gemeen belang tegenover den Utrechtschen Bisschop had. En wat was begrijpelijker dan dat Groningen en REINOUT de handen in elkaâr sloegen?

Groningen was bij de uitbreiding zijner macht de natuurlijke vijand des bisschops; het land van Drenthe daarentegen was geheel bisschoppelijk gezind, tegenover de drukkende overheersching van den willekeurigen heer van Coevorden.

Toen REINOUT IV met Groningen dit verbond sloot was het dus niet meer dan begrijpelijk, dat men geen nieuw of nader verdrag tusschen Groningen met het land van Drenthe bedoelde.

Het was, als men het zoo noemen mag, eene oorlogsverklaring tusschen REINOUT en Drenthe. De belangen toch van Drenthe en Groningen konden onmogelijk meer te zamen gaan. De tijden sints de commune plicht [1] tusschen Drenthe en Groningen gesloten werd, waren lang voorbij.

Maar niet lang bleef REINOUT aan dit verbond met de Schieringers (het is bekend, dat Groningen de Schieringsche partij was toegedaan) getrouw. Hij verliet hen om zich aan te sluiten bij de Oost-Vriesche Vetkoopers, die mogelijk reeds toen, den hertog ALBRECHT van Beieren waren toegedaan. Het jaar toch, dat hij deze verbindtenis sloot, is mij uit niet een

---

[1] A°. 1339. Zie DRIESSEN, Mom. Gron., I, pag. 150.

charter bekend. Het is evenwel niet onwaarschijnlijk, dat het in het begin was van het jaar 1393, daar we van dat jaar bij DRIESSEN eenen Vidimus-brief vinden, van eenige verdragen tusschen Groningen en Drenthe [1]. Dit schijnt als 't ware een protest tegen en eene wraakneming naar aanleiding van het verbond van REINOUT met de Hollandsch gezinde Vetkoopers.

Zoodra de Vetkoopers zich met REINOUT verbonden, trachtten de Schieringers zich met den bisschop van Utrecht te verbinden; het was voor hen toch vooral zaak, om zich bij den aanstaanden oorlog met Holland, tegen invallen van de landzijde te vrijwaren. Voor de Vetkoopers zelven waren zij, wanneer het eens tot een oorlog gekomen was, niet bevreesd. Een Vries zou zijn eigen vaderland in tijd van nood niet bevechten. De oorlog zelve heeft dit geleerd; de opdracht in leen, die OCKO VAN DEN BROECK van zijne goederen aan ALBRECHT deed, heeft hem volstrekt er niet toe gebracht, om de wapens tegen de vrijheid van zijne medeburgers te dragen; nergens vinden we daarvan eenig spoor.

Voor REINOUT daarentegen, de machtige Bronckhorst, was men wel degelijk bevreesd. Ik durf me dan na het voorafgaande overtuigd houden, dat het verbond der Vriesche staten met FREDERIK VAN BLANKENHEYM geheel van Vriesland uitging. De belofte, "Item so en zullen wij den Vriezen geenen schaden doen, noch doen laeten doer dat Lant van Drenthe, tegens willen des landes vurscreuen," vervat in den brief, waarmede FREDERIK VAN BLANKENHEIM in Augustus

---

[1] DRIESSEN, I, pag. 567.

de privilegiën der Drenthen bevestigde, toont duidelijk de beschermende houding des bisschops aan.

Wij zullen den verbondsbrief, daar hij ook voor Drenthe van belang was, hier laten volgen: Hij is overigens te vinden in het werk van den hoogleeraar Ant. Matthaeus, in zijne notae ad anonymum de reb: ultraiectinis, pag. 110—112, en in het Groot Placaat- en Charterboek van Friesland, I, pag. 254.

"Frederik bij der genaden Gods bisschop 't Utrecht doen kont ind kenlich allen luden, dat wij gemaict en confirmeert hebben bij Raet ind wille ons ghemenen Stichts van Utrecht eynen vasten vrede sonder argelist witlick ind wail te holden mitter landen *Stellingwerf*, *Scoterwerf*, *Upsaterland*, *Dodingwerffstal*, *Oosterzee*, ind den gemeyne Vriesen, van dezen lande voersz., to duyren Duysent jaer ind dach, in manieren hier na beschreven;"

"Int yerste of enighe saeken vielen tusschen ons off onse nacomelingen, off onsen ondersaten, in desen voirsz. landen van Vrieslande, die te verrechtveerdigen na inholt der olde vredebrieue, die onse voervaderen Bisschoppen 't Utrecht genomen ind gegeven hebben tusschen den sticht van Utrecht ind den lande van Vriesland voirsz.; ind deze voorsz. vrede stede ind vast te bliven. Item dat Lant van Drenthe te bliven in allen hoeren olden Landrechte as van olden tijden zede ind gewoenlick heeft geweest."

"Item anders geen slote te leggen in den lande van Drente dan dat huys te Covorden."

"Item to Covorden geen steenwerck te leggen noch dat stercker te maecken dan dat nu is."

"Item wij en sullen dat niet lijden, dat eenige lantsheeren of eenige luyden trecken durch Covorden off dat lant van Drenthe op die voersz. landen van Vrieslant dair hem off der stadt van Groeningen in hoiren olden rechten ind vrijheit niet te blijven als sij van oldes hebben gehadt, off den lande van Drenthe schade of komen mocht."

"Item so sal die stadt van Groningen in hoeren olden rechten ind vrijheit blijven, as sij van oldes hebben gehadt."

"Item die besegelde brieven tusschen Drenthe ind Stellingwerff ind gemeynen Vrieslanden stede ind vast te bliven in allen punten."

"Item ghenen Amptman te setten op 't huys te Coevorden buyten Raids des lands van Vrieslandt ind van Drenthe voirsz."

"Voert zijnt voerwaerden wairt saecke, dat die Hertoge van Hollant of enige Here van buyten die buyten den Gestichts van Utrecht geseten was, vijant wilde worden Vrieslands, dair en sullen wij ons off onse nacomelingen off onse ondersaten egeen hulp to doen mit rade noch mit daden, noch to geenre ander wijs, sonder argelist;"

"Ind geenen Heeren van buyten durch dat sticht van Utrecht te laten trecken, dair Vrieslant hinder of schaden of komen mochte; voirt meer soo sal dat Ommelant in allen dezen voirsz. vrede ind voirwaerden vasteliken bliven, as zij hier to geweest hebben, ind die olde vrede brieven holden;"

"Item wij noch onse nacomelingen en sullen dese voirsz. punten in geenrehande wijse krencken ind allen argelist hier inne uytgenomen."

"Voert meer ist voirwaerden, dat onse nacomelingen bisschoppen 't Utrecht dese voirsz., vrede und punten confirmeren und besegelen sullen sonder argelist sterck und vast te holden."

"In oirkonde ind vestenisse aller dezen dingen voersz., soo hebben wij Frederik Bisschop 't Utrecht voersz., deser brieff besegelt mit onsen segell, ind hebben gebeden die Eerbaer prelaten ind capittelen onser kercken then Doem, van Aldemunster, van Sunt Peter, van Sunt Jan ind van Sunt Marien 't Utrecht, ind onser stadt van Utrecht, ind andere steden uns gestichts, as Amersfoort, Deuenter, Campen, ind Zwol, dat sij dezen tegenwoordigen brieue, ind voerwaerden in tuychenisse der waerheyt mit ons besegelen willen; Ind wij prelaten ind capittelen then Doem, van Aldemunster, van Sunt Peter, van Sunt Johan, ind van Sunt Marien hebben mit ons Capittele segelen, ind wij stadt van Utrecht, ind steden van Amersfoort, van Deuenter, van Campen ind van Swol voersz., hebben mit onser stadt ind steden segelen om beden wil ons liefs Heren van Utrecht voirsz., desen brieff ind voirwaerden, die daer inne beschreven staen mede besegelt. Ghegeven int jaer ons Heren Duysent drie hondert vijf en 't negentich des 18. dages in April."

Toen Frederik van Blankenheim voorloopig alles in het reine had trachten te brengen, wat hem bij eene herovering van Coevorden noodig was, trok hij in het voorjaar naar Drenthe.

Wij lezen niet, dat er door de Drenthenaren eenige tegenweer gepleegd werd. Reeds van den 14den Augustus

van 1395 toch vinden wij twee brieven bij DUMBAR in zijne Analecta, Deel II, blz. 243 vv. De eerste eene bevestiging door den Bisschop van Drenthe's privilegiën, de ander eene huldiging door de Etten en het gemeene land van den bisschop als wereldlijk landsheer.

De voornaamste punten in den Bisschopsbrief waren:

1°. dat Drenthe eenen wij-bisschop zoude hebben;

2°. dat de Drenthenaren niet voor den geestelijken rechter zouden geroepen worden buiten Hulsvoord en den Bisschopsberg;

en 3°. dat de Drenthenaren overal vrijdom van des Bisschops tollen zouden genieten.

Toen de Bisschop zich op deze wijze zoo veel mogelijk verzekerd had van de hulp en ondersteuning der Drenthen, sloeg hij het beleg voor Coevorden. Het was nog steeds de sterke veste van voorheen, en nimmer werd hij door dapperder en onwrikbaarder bevelhebber verdedigd.

Nog eenmaal liet FREDERIK aan REYNOUD de pandlossing aanbieden, maar ook ditmaal wees deze dit van de hand, vertrouwende dat WILLEM VAN GELRE tot zijn ontzet zou opdagen. Door eenen verstandigen maatregel had de bisschop dit echter voorkomen. Hij had namelijk de bewoners van Utrecht en Amersfoort last gegeven, bij de minste verdachte beweging van den Gelderschen hertog, in de Veluwe te vallen.

Het duurde niet lang of Coevorden was gevallen, en met Coevorden's val herrees de vroegere macht der Utrechtsche bisschoppen over Drenthe. REYNOLD werd gevangen medegevoerd naar het kasteel te Hardenbergh, doch reeds spoedig werd hij op vrije voeten

gesteld, na eerst eene verklaring geteekend te hebben, in tegenwoordigheid van den hertog van Gelre en anderen, waarin hij voor immer afstand deed van alle aanspraak op de Heerlijkheid Coevorden en op zijn vroeger rechtsgebied in Drenthe, tegen eene schadeloosstelling van 15,000 oude schilden [1].

Wij zullen verder de geschiedenis van dit zoo belangrijk tijdperk laten rusten, en alleen een oogenblik stilstaan, om te zien, waarom FREDERIK VAN BLANKENHEIM het landrecht toen in schrift deed stellen.

De inleiding tot zijn landrecht leert ons dit duidelijk. Daar staat toch:

"Ende want ons noch onsen amptman voir deser "tijt niet claerliken kundich en heeft geweest, hoe "ende in wat maten dat dat oude lantrecht van Drenthe "gheweest heeft, ende wij dair oec gheen clare bese- "ghelde brieue off gesien en hebben: des tusschen "ons, onsen amptman ende onsen ondersaten in onsen "lande van Drenthe voerscr. voel twistes ende sce- "linghes daer om geweest heeft, — ende om te ver- "hueden tot ewigen dagen meeren last ende twidracht, "die tusschen ons ende onsen lande van Drenthe dair "off comen mocht, ende oec niet behoerlic en is dat "enich lantrecht op hoechnisse van luden staen sel, "want alle menschen natuerliken doet sculdich sint "ende mit versterften der lude noch meerre scelinge "dair in comen mochte, dair om hebben wij ons laten "onderwisen mit openen beseghelden brieuen ende "hebbent in der waerheit mit wittachtigen cunden "onderuonden, dat dit dat olde lantrecht van Drenthe

[1] Zie: MAGN., Best, II, 2, pag. 5. IDSINGA, II, pag. 20 vv.

"is ende altoes geweest heeft, ende hebbent oec in "den ouden lantrecht geuonden, des onse ondersaten "van onsen lande van Drenthe alle weghe ghebruyct "hebben; ende dat zal tot ewigen daghen hoer lant-"recht blijuen, ghelijc dattet hier nae ghescreuen ende "verclaert staet, behoudelicken etc."

Ongetwijfeld heeft Drenthe ontzaggelijk veel te danken aan dezen wijzen en edelmoedigen kerkvorst. Hij gaf ons, door dit in schrift stellen van het landrecht, een hechten en zekeren steun tegen mogelijke tyrannie zijner opvolgers of tegen de heerschzucht en hebzucht der drosten van Coevorden.

Dankbaarheid voorzeker bezielt ons, voor hem, wanneer wij de geschiedenis van die dagen lezen. Drenthe vrijgemaakt van de knevelarijen der heeren van Coevorden, en Drenthe vrijgemaakt van de onzekerheid en twist op rechtskundig gebied, zijn voorzeker wel twee voorrechten, die wij als Drenthenaren hoog moeten waardeeren.

Drie maal is het landrecht uitgegeven, en voorzeker door talentrijke en bekwame mannen. Toch kunnen wij de verzoeking niet weêrstaan, om eene poging te wagen, het nog eens en op andere wijze te behandelen.

Moge het niet voldoen, hetzij dan ten minsten eene opwekking voor iederen rechtgeaarden Drenth, om, al zijn zijne krachten zwak als de mijnen, die toch zooveel mogelijk te besteden aan de rijke geschiedenis van zijn landschap.

LANDRECHT VOOR HET LANDSCHAP DRENTHE [1].

In den namen ons Heren Jhesu Christi, Amen!

Wij FREDERIK VAN BLANKENHEYM, bi der genaden Gods, Bisscop 't Utrecht, doe kont ende kenlic allen luden, mit desen openen brieue, dat wij in voirtijden onsen ondersaten in onsen lande van Drenthe enen openen bezeghelden brief gegheuen hebben, bezeghelt mit onsen seghel, ende mit segelen der vijf Godshuse onser Ecclesiën 't Utrecht, ende mit seghelen onser drier steden op dese side der IJsselen, als Deuenter, Campen ende Swolle [2] des dieselue brief inhout, mit andere punten die dair in verclaert zijn, dat wij onse ondersaten in onsen lande van Drenthe houden zellen in horen olden lantrecht ende wilcoren, ghelijc die voirscr. brief dair off inhout. Ende want ons noch onsen amptman voir deser tijt niet claerliken kundich

[1] Het Drentsche landrecht van 1412 is het eerst uitgegeven door den hoogleeraar MATTHAEUS in zijne "Notae ad anonym de reb. ultraiectinis," pag. 72 v., daarna door Drenthe's archivaris J. S. MAGNIN in zijn Geschiedkundig overzicht van de Besturen in Drenthe, Deel II, blz. 229, en ten laatsten door VON RICHTHOFEN in zijne "Friesische Rechtsquellen," p. 522.

[2] Deze brief schijnt, zooals ook MAGNIN opmerkt, die van 14 Augustus 1395 te zijn, uitgegeven bij IDSINGA, Staatsrecht, II, pag. 8. DUMBAR, Analecta, I, 343.

en heeft geweest, hoe ende in wat maten dat dat oude lantrecht van Drenthe gheweest heeft, ende wij dair oec gheen clare beseghelde brieue off gesien en hebben [1]: des tusschen ons, onsen amptman ende onsen ondersaten in onsen lande van Drenthe voerscr. voel twistes ende scelinghes daer om geweest heeft; — ende om te verhueden tot ewigen dagen meeren last ende twidracht, die tusschen ons ende onsen lande van Drenthe dair off comen mocht, ende oec niet behoerlic en is dat enich lantrecht op hoechnisse van luden staen sel, want alle menschen natuerliken doetsculdich sint ende mit versterften der lude noch meerre scelinge dair in comen mochte, dair om hebben wij ons laten onderwisen mit open beseghelden brieuen ende hebbent in der waerheit mit wittachtigen cunden onderuonden, dat dit dat olde lantrecht van Drenthe is ende altoes geweest heeft, ende hebbent oec in den ouden landrecht geuonden, des onse ondersaten van onsen lande van Drenthe alle weghe ghebruyct hebben; ende dat zal tot ewigen daghen hoer lantrecht blijuen, ghelijc dat het hier nae ghescreuen ende verclaert staet [2], behoudelicken den voirscr. brief [3], dien wij, onse Ecclesiën ende onse stede voerscr. besegelt hebben, in sijnre volcomender macht te blijuen van alle punten die dair in bescreuen staen, ende een yeghelic punt bijsonder:

[1] Hieruit blijkt derhalve, dat wij onder het oude landrecht slechts oude rechtsgewoonten en gebruiken te verstaan hebben, die als ongeschreven gewoonterecht golden.

[2] Deze brief bedoelde derhalve geen nieuw recht in te voeren, maar het bestaande gewoonterecht in schrift te stellen.

[3] Hier wordt gedoeld op den brief van 14 Augustus 1395. Z. o. a. MAGNIN, II, 2, pag. 231.

§ 1. In den eersten, Item soe is een olt lantrecht ende gewoente in den lande van Drenthe: Weert zake dat dat ghemene lant mit mallic anderen toe sprekene hadden van saken die den lande anrorende weren, so mach dat mene lant wilcoren bi malc anderen to comen, bi ener penen die sie daar op setten, ende een hagelsprake to holden; ende des gelikes ellic Dinxspil, ellick Kerspel ende ellic Buerscap wilkoren bi hem seluen te samende to comen, om ore marcke to berichten, als esch ende saet, hoey ende holt, to vredene ende anders to done, des hem noet is in den lande ende in oer marcke, wtgheseghet ander verbonde, die mit recht teghen der Heerlicheit ginghen. Sonder argelist.

In deze paragraaph wordt gehandeld over het recht om vergaderingen te houden in het geheele landschap, in elk dingspil, in elk kerspel, in elke buurtschap. Woordelijk overgen. in Landr. 1614, III, 53 [1].

De Drenthen mochten voor die vergaderingen willekeuren of reglementen vaststellen, en in die reglementen mochten zij strafbepalingen opnemen, zooals geldboeten, door hen verschuldigd die aan de gedane oproeping niet voldeden.

Het houden dezer vergaderingen was geheel vrij; noch tot het houden, noch tot het vaststellen der willekeuren werd de goedkeuring van den landsheer, van zijnen amptman of die der wijsheid van den lande vereischt.

---

[1] Vergel. ook Landr. 1712, III, 106.

Zooals boven gezegd is had men verschillende soorten van vergaderingen. Die waarbij het geheele volk vertegenwoordigd was heetten landdagen, voorts had men Dingspil-, Kerspel- en Buren- of Boer-vergaderingen.

Wij zullen een oogenblik stilstaan en hen ieder afzonderlijk beschouwen.

Het eerst vestigen wij de aandacht op de Landdagen of Landdagsvergaderingen.

Doorgaans werden deze vergaderingen gehouden in het *Grollerholt*, maar soms ook op den Bisschopsberg in de nabijheid van Havelte en te Beilen, te Rolde, te Peize of te Hulsvoorde [1]. De eerste dezer plaatsen, het Groller-Holt, wordt bij PICARDT aangehaald in zijne "Cronyck der Landtschap Drenth", als de oudste vergaderplaats der stenden dezes lands, "die aldaer vergadert geweest zijn om van gemeyne landtssaken te beraedtslagen." Het was een vrij groot woud van opgaand eikenhout, omstreeks 2 uur ten Z. O. van Assen, in de nabijheid van het gehucht Grollo (zie MAGNIN, II, 2, pag. 92). De vroegere vergaderplaats is nog duidelijk te herkennen. De laatste vergadering aldaar werd gehouden in het jaar 1681 (z. NOORDEWIER, "Ned. Rechtsoudh.," p. 366.).

De Landdag werd steeds te zamen geroepen door den Drost van Drenthe. Hij stelde de plaats en de tijd op de voorafgaande Landags-vergadering vast, doch wanneer er eene buitengewone vergadering gehouden moest worden, gaf hij daarvan vermoedelijk kennis aan de zes Bannerschulten, die de kennisge-

---

[1] MAGNIN, II, 2, pag. 93.

ving overbrachten aan de schulten, opdat zij door dezen aan de eigenerfden van ieder kerspel medegedeeld zou worden. Wanneer de landzaten vergaderd waren, waartoe slechts de eigenerfden, dat zijn de boeren, die eene hoeve van 24, 30 en later 32 Groninger mudden zaailand en een vierde van eene waar waardeels in eene onverdeelde marke bezaten, gerechtigd waren, droeg de Drost het onderwerp ter behandeling voor. (MAGNIN, I, pag. 22).

Daarop ging men aan 't cluften; d. i. de eigenerfden uit ieder dorp, buurtschap of marke, voegden zich bij elkaâr, om onderling het onderwerp te bespreken en daarover te beraadslagen.

Veelal was het een der aanzienlijksten die het onderwerp ter beraadslaging inleidde en besprak; ieder mocht echter aan de beraadslaging deelnemen.

Bij de stemming, waarvan het een ieder op boete verboden was zich te onthouden, gingen doorgaans wederom de voornaamsten onder hen voor, waardoor de aanzienlijksten in den lande, die overigens in Drenthe met de eigenerfden gelijk in rechten stonden, dikwijls hun wil en voornemen wisten door te drijven. Later hebben deze dan ook dat gebruik van vóórstemming meermalen tot een recht willen zien verheffen, maar steeds is hun dat geweigerd geworden (MAGNIN, II, 2, pag. 95).

Ieder marke of kerspel had op den landdag ééne stem, gevormd door de meerderheid der stemmen der daartoe behoorende eigenerfden; en wanneer er in ééne marke 2 of meer buurtschappen of gehuchten lagen, dan brachten deze te zamen slechts ééne stem uit.

Wanneer de stemming in de cluften of cluchten was

afgeloopen, werden de stemmen bij elkander genomen, en werd daarna bepaald of het kerspel vóór of tegen het voorstel van den Drost was. Na afloop hiervan bepaalde de meerderheid der kerspellen de vóór- of afstemming door het dingspil, dat bij eindstemming stemde. Staakten de stemmen, dan had er herstemming plaats, hetgeen volgens MAGNIN echter zelden gebeurde, daar men doorgaans het advies van den Drost volgde (zie MAGNIN, II, 2, pag. 94).

In den regel werden er in Drenthe 2 landdagen gehouden, namelijk in het vroege voorjaar en in het late najaar. Bij buitengewone gelegenheden riep de Drost van Drenthe de Gemeene Meente (Communitas) op, zooals boven gemeld is.

De landdagen werden altijd geopend des morgens "bij klimmender sonne" [1]. Het oud Germaansche geloof, dat de zon en de dag heilig waren, ligt hier voorzeker ten grondslag; steeds moest in heidensche tijden hij, die den eed zwoer, zich naar de zon richten, maar het "bij klimmender sonne" openen der landdagen, zal ongetwijfeld ook geschied zijn, opdat de eigenerfden, uit alle streken van Drenthe te zamen gekomen, nog tijdig naar huis konden terugkeeren.

Doorgaans werd er bij het houden der landdagen ook op den stand der maan gelet. Nieuwe en volle maan golden bij de Germaansche volkeren voor gunstig, wassende en afgaande maan voor ongunstig; na de invoering van het Christendom werd dit tot gemak

---

[1] *Bij klimmender zon*, algemeene voorwaarde voor alle openbare handelingen bij de Germanen. Zie bijv. v. RICHTHOFEN, Fr. Rechtsq., pag. 291, § 26. PLANCK, D. Gerichtsverfahren, I, pag. 121 e. a.

der ter vergadering opkomenden in stand gehouden, in zooverre het de volle maan betreft. Nog worden vergaderingen in den Oosthoek van Drenthe alleen bij volle maan gehouden; de wegen toch door de uitgestrekte heidevelden zijn bij donkere maan, door de pikzwarte duisternis die er kan heerschen, niet te vinden.

Voorts werden de landdagen altijd gehouden onder den blooten hemel. Voornamelijk zal het wel met MAGNIN en NOORDEWIER toe te schrijven zijn aan het onmogelijke om onder dak te vergaderen, om de eenvoudige reden, dat er niet zoo'n groot gebouw was, waarin alle eigenerfden konden te zamen komen, en waar zij konden cluften zonder vrees van beluisterd te worden.

Maar ook de oude heidensche gewoonten lagen hierbij ten grondslag. De oude Germanen begonnen en eindigden iedere volksvergadering met het houden van offeranden, onder het gelaat der zon, hetgeen moeielijk in gebouwen kon geschieden. Wanneer men nu het vasthoudende karakter der Drenthen in aanmerking neemt, die nooit iets veranderen, zonder dat zij er het directe nut van inzien, dan is het niet te verwonderen, dat de laatste vergadering in de open lucht te Schoonlo, nog niet veel meer dan eene eeuw geleden, namelijk in 1748 plaats had (zie NOORDEWIER, Ned. Rechtsoudh., pag. 366).

De Drentsche landdagen waren de overblijfsels der oud-Germaansche vergaderingen, waar de vrije lieden over hunne algemeene belangen beraadslaagden. Reeds TACITUS maakt hiervan melding in zijn geschrift: "de moribus Germ."

In alle zaken van belang waren slechts de eigenerfden bevoegd om te beschikken. Slechts door de inkleeding der toelichting van het onderwerp kon de Drost, en in de cluften de aanzienlijksten er eenigen invloed op uitoefenen.

Zaken van minder belang beoordeelde de Drost alleen, maar waar de grensscheiding was tusschen zaken van belang en van minder belang is mij onbekend.

In de tweede plaats spreken wij over Hagelspraken, Boerenvergaderingen en Markvergaderingen.

Hagelspraken waren de landdagen voor een of meer dingspillen. Er werden zaken behandeld die slechts de ingezetenen van het Dingspil of der Dingspillen, waarin het plaats had, aangingen.

De behandeling der onderwerpen geschiedde op gelijke wijze als op de landdagen, behalve dat niemand van rechtswege voorzitter was. Vermoedelijk zal echter de toelichting van het te behandelen onderwerp wel opgedragen zijn geweest aan den Bannerschulte.

De Hagelspraken werden meestentijds gehouden in het midden der plaatsen, vanwaar het volk moest te zamen komen, ten gerieve der opkomenden.

Behalve voor zaken die het dingspil betroffen, werden er ook Hagelspraken gehouden tot bespreking van zaken die het te behandelen onderwerp zouden uitmaken op de aanstaande landdagsvergaderingen. Daardoor werden de laatste soms zeer bespoedigd, dewijl er zoodoende vóór de stemming op den landdag, geene breede uitwijding en toelichting noodzakelijk was.

Louter plaatselijke aangelegenheden van dorpen,

gehuchten, buurten, marken of cluften werden behandeld, onder de leiding van volmachten in boer- of buur- of markvergaderingen; de besluiten heetten boerwillekeuren.

De volmachten werden uit en door de eigenerfde ingezetenen der gemeenschappelijke gronden, gekozen, ter behandeling van dagelijks voorkomende zaken.

De vergaderden beraadslaagden over zaken die de schouw of de veldpolitie van hunne buurt of marke betroffen; zij stelden reglementen of boerwillekeuren vast op het beheer of gemeenschappelijk gebruik van alle onverdeelde of mandeelige eigendommen, op het gelijktijdig aanvangen van den hooi- en den korenbouw in hetzelfde dorp of gehucht, op het wijden van vee op gemeenschappelijke gronden, of het onderhouden en bezoldigen van den scheper of buurherder, in één woord op het beheer en de regeling van alle plaatselijke aangelegenheden, het dorp, gehucht, de marke of cluft betrekkelijk (zie MAGNIN, II, 2, pag. 96).

De boerwillekeuren werden met meerderheid van stemmen aangenomen; de bekrachtiging van Schulte, Drost of Etten was onnoodig (zie het Ordel, gewezen in 't jaar 1475 te Rolde).

Wanneer er zaken voorkwamen, waarin verschillende marken of dorpen betrokken waren, kwamen de volmachten dier dorpen te zamen om ze met den Schulte van het kerspel te behandelen.

Kon men niet tot overeenstemming komen, of druischten de belangen der verschillende marken tegen elkander in, dan werd de tusschenkomst gevraagd van een' naburig Ette, van een Edelman, van een Schult of soms wel van den Drost.

Wanneer er verschil bestond over den geest of bedoeling der boerwillekeuren, dan werd de beslissing aan den Drost en de 24 Etten opgedragen.

Het bovengenoemde vonnis strekt daarvoor tot bewijs:

"Ordell gewiset int jaer van LXXV. op den Zwoeren Maendagh toe Rolde."

"Tusschen Heer JOHAN CAMPINGHE ende Heer ROELEFF BINNINGHE is gewijst: dat Buyr-willekeur van Vries stanttafftich; ende inne de Buer-willekoer sal de minste den meesten volgen."

Het oudste Buur-willekeur, dat bekend is, is in de heerlijkheid van Ruinen geslagen. Het is voor de kennis der toenmalige gebruiken zeer lezenswaard, en behelst de samenstelling van bestuur in eene plaats ten platten lande.

De oorspronkelijke brief berust ter provinciale griffie te Assen en is door MAGNIN opgenomen in zijn meergenoemd werk, II, 2, 198—205.

§ 2. Item soe is een olt lantrecht in den lande van Drenthe voerscr., dat men holden sal drie luttingen, ende niet meer, op drie terminen: dat eerste des anderen maendages nae paesschen to *Banlo*, dat ander toe *Roelde* des dinxedages nae pinxteren, dat derde lutting toe Sunte Magnusdage tot *Anloe*.

Wanneer men dit artikel van MAGNIN vergelijkt met hetzelfde bij VON RICHTHOFEN, dan stuiten wij op een vreemd en zeer opmerkelijk onderscheid.

De plaats bij VON RICHTHOFEN luidt:

"Item so is een olt landrecht in den lande voerschreuen, dat men holden sal drie latynge ende nyet meer op drie termijnen, dat eerste des anderen maendaghes nae paesschen te Beille, dat ander to Rolde, des dinxdages na pinxteren, dat darde latynck toe sunte Magnus daghe tho Anloe."

Wij zien hieruit, dat VON RICHTHOFEN als eerste gerichtsplaats noemt Beille, thans Beilen; hoe hij tot die verandering gekomen is, blijft onbegrijpelijk.

Alle schrijvers, MATTHAEUS, VAN LIER, VOS, MAGNIN en DE WAL komen daarin overeen, dat Banlo de eerste verzamelplaats was, waar de Etten ieder jaar vergaderden. PICARDT vermeldt, dat in zijn tijd de zitplaatsen nog te zien waren, "van aerde gemaeckt". Ik ben er in dit voorjaar geweest, gedeeltelijk uit nieuwsgierigheid, gedeeltelijk uit belangstelling. Nooit echter is iets mij meer tegengevallen dan deze beroemde plaats. Vol eerbied ging ik er heen, maar mijne gespannen verwachting werd geheel teleurgesteld. Ik zag niets dan een grooten ronden kom, zooals men er in het Drybersche en Beiler veld bij menigten vind, dicht bewassen met eiken weekhout. Nergens kon ik iets vinden dat mij aan de plechtigheden van voorheen herinnerde; en voorzeker behoort er eene groote verbeeldingskracht toe, om zich daar te midden van die stille plaats te verplaatsen op een Drentschen rechtsdag, waarbij alles wemelde van volk en belangstellenden.

Er is te Banlo echter geen enkel vonnis gewezen, dat ons bekend is; I. DE WAL geeft hiervan als reden op, dat de ordelboeken ouder dan 1399 verloren zijn

geraakt, en dat juist vóór dien tijd Ballo de belangrijkste rechtszetel geweest is. Zeker is het, dat men, omdat het landrecht van 1412 Banlo als gerechtsplaats opneemt, daarom nog niet voor vast behoeft aan te nemen, dat het toen nog gerechtsplaats was. FREDERIK VAN BLANKENHEIM schreef alle oude gewoonten van Drenthe op, "soe als dat olde lantrecht van Drenthe altoes geweest heeft." Hij wist mogelijk zelf niet of men te Ballo dan te Rolde vergaderen moest; bij het samenstellen van het landrecht liep hij geheel aan den leiband zijner wittachtigen cunden. Toch verwondert het me, dat die wittachtigen cunden er geheel mede onbekend zouden gebleven zijn, wanneer er van 1399 tot 1412 geenen rechtsdag te Rolde gehouden was.

Verder is het niet onmogelijk, dat de zitting te Banlo, en de uitspraak te Rolde plaats had, waar het vonnis dan in den Spijker, in het Ordelboek werd ingeschreven [1].

Wij zullen trachten hier eene korte beschrijving te geven van hetgeen er op de lotting plaats had, maar daaraan eenige bizonderheden laten voorafgaan van de rechtspleging en rechtsbedeeling in Drenthe in het algemeen.

Men had 4 soorten van rechtspraken, te weten: Het Ding, de Goorspraak, het Rogt en de Lotting. Buiten deze mocht de Drost in sommige gevallen boetstraffelijke zaken betreffende, alleen von-

---

[1] FEITH, Ordelb., p. 1.

nissen, doch slechts na of vóór ingewonnen buurtuig. In lijfstraffelijke zaken werd altijd rechtgesproken door den Drost, met de geconvoceerde Etten, waaronder één uit elk dingspil [1]. Wij zullen de hier genoemde verschillende wijzen van rechtspleging kortelings en achtereenvolgens behandelen.

Het houden van het Ding was den Drost, als plaatsvervanger van Drenthe's landheer, voorgeschreven, zooals hierachter § 37 ons leert op 3 gezette tijden ieder jaar. Vergel. Landr. 1614, I, 2.

Alle ingezetenen of buren van het dingspil moesten bij het houden van het Ding te zamen komen, indien zij daarvan niet uitdrukkelijk waren vrijgesteld. Zoodanige vrijstelling had later plaats ten gerieve der ingezetenen van de kerspellen Meppel, Kolderveen, Nijeveen en Koekange, die tot het afleggen van getuigenissen steeds naar de hoofdplaats van hun Dingspil, Diever, moesten gaan. Vergel. Landr. 1614, I, 2, Landr. 1712, 1, 2.

Volgens Magnin, II, 2, pag. 101, werd het Ding eerst in elke marke, later alleen in de hoofdplaats van het dingspil gehouden; voorzeker eene gewenschte verbetering ten bate der ingezetenen. Volgens § 37 toch werden de kosten van het Ding, wat het onderhoud der manschappen en paarden betrof, over de ingezetenen omgeslagen, en daarbij werd vastgesteld, dat het gehouden zoude worden van den eenen vespertijd tot den anderen; voorwaar eene drukkende belasting voor de grootendeels zoo arme bevolking van Drenthe.

---

[1] Magnin, best. II, 2, p. 123.

Bij het houden van het Ding was de Drost van Drenthe, geheel de vertegenwoordiger van den landsheer, den bisschop van Utrecht. In vroegere tijden kwam de kerkvorst soms zelf in Drenthe, om het rechtsgebied over zijne onderdanen te voeren.

Wij vinden van HERBERT van Bierum en van BOUDEWIJN van Holland uitdrukkelijk vermeld, dat zij naar Drenthe trokken om recht te spreken, de laatste in het jaar 1187 [1]. Zij leefden daar geheel op kosten van de ingezetenen, zoo als ons het volgende uit de "*narratio historica auctoris incerti*" leert.

"Quum episcopus diversas partes episcopatus in "temporalibus negotiis et jurisdictionibus visitaret, et "sibi ad Trentones descendere placeret, suus adventus "Domino, hoc est, Castellano vel Sculteto de Covordia "intimabatur, qui Dominum suum reverenter excipiens "in ipso castro una tantum nocte hospitium tenebat, "et episcopus claves castri de manu illius accipiens, "eas et custodiam castri aliquibus suis fidelibus usque "ad suum reditum vel exitum committebat. Talibus "tamen, ut de illis Dominus castri justum timorem "suae ejectionis non haberet, et sic Castellanus cum "omni sua familia Dominum suum episcopum obse-"quendo sequebatur, et sex septimanis continuis Tren-"tones ad mandatum episcopi et ordinationem suam "episcopum et suam familiam in diversis locis et in "suis domibus large procurabant ad diversa officia "curiae et procuratorum currus et equos, prout ipso-"rum jura habent, curiose ministrantes. Et episcopus "illis diebus vel septimanis suam jurisdictionem in

[1] Z. Landr. van 1614, aant. DE GEER, pag. 218. ad 9.

"ipsos exercuit, saepe multam pecuniam ab illis, qui "hoc meruerant, extrahendo, et sic judicando ad "aliam portam, id est, ad Groninghe se convertebat, "ubi praefectus illius civitatis eum honeste cum om- "nibus illius civibus excipiebat. Qui eum multis largis "exeniis, sicut decuit, honorabant; et praefectus cum "villicis, et litonibus episcopi currus, vecturas, et "omnes expensas sollicite ordinabat, quia episcopus "et suis clericis et laicis de Frisia advenientibus, et "civibus ipsis, et quibuscunque aliis justitias faciebat. "Ubi Trentones cum Groningensibus villicis et aliis "mancipiis in illa praefectura constitutis commune "aliquod servitium in trecentis vel quadringentis libris "Domino suo faciebant. Sic in reditu episcopi Covordia "Domino suo reddebatur."

Wanneer het Ding gehouden werd kwamen, zooals boven gezegd is, alle ingezetenen bijeen, doch later slechts de uit elke parochie of nabuurschap gekozenen, om aangifte te doen van alle misdrijven en wanbedrijven, welke in hunne parochie of buurschap bedreven waren, en waarop boeten gesteld waren [1].

Op verzoek van de beklaagden werden de getuigen tot ontlasting gehoord, na inname der klachten, en het hooren der getuigen ten nadeele der beklaagden.

Over het getuigenverhoor spreken wij later.

Op het Ding werden alleen behandeld boetstraffelijke zaken; doch meermalen werden er aan den Drost of landschrijver inlichtingen verstrekt aangaande burgerlijke zaken, die reeds voor den Etstoel aanhangig

---

[1] Mr. H. Vos, De Jus. Dr. Ant., pag. 47.
Zie hier ook Landr van 1712. Eerste Boek. Art. 2.

waren, of wel voor den Drost en de vier en twintig Etten zouden gebracht worden [1].

De Drost verscheen op het Ding gewoonlijk met een gevolg van dertien personen, waaronder men den landschrijver, den landspander en zijne lakeien telde.

Wanneer hij meer dan 13 personen met zich voerde, werden de meerdere gehuisvest en gevoed ten zijnen koste.

Het eenige onderscheid tusschen het Ding en de Goorsprake was, dat de Drost op de laatste zonder gevolg verscheen, of liever slechts de hoognoodigen ter terechtzitting met zich voerde. De Goorsprake toch werd gehouden op kosten van den Drost; het Ding op kosten der ingezetenen.

Het is daarom dan ook begrijpelijk, dat door de ingezetenen van het dingspil steeds alle mogelijke moeiten werden aangewend om ontslagen te worden van het Ding en daarvoor de Goorsprake alleen te verkrijgen. Zij gingen ten dien einde overeenkomsten aan met den Drost, en zelfs met den Bisschop, waarbij zij voor eene schadeloosstelling of eene bepaalde som gelds het houden van het Ding afkochten.

Twee stukken bij MAGNIN, in zijne geschiedenis der Besturen van Drenthe aangehaald, strekken daarvoor ten bewijze [2]. In het eene onder anderen komt voor:

"Voirt soe sall Deuer-dynxspel vry wesen van den "dinge, alsoe, dat men dat in haeren dynxspel nyet "holden en sall ende sie onbelast dair off wesen sullen, "die neesten Tweelff jair lang nae datum 's briefs."

---

[1] MAGNIN, Best. II, 2, pag. 103.
[2] MAGNIN, II, 2, pag. 105—107.

De landschrijver was hier even als bij de Lotting zooveel als griffier; hij moest met den Drost of zijnen plaatsvervanger steeds compareeren, om van alle getuigenverhooren en andere voorkomende zaken aanteekening te doen.

Langzamerhand is het Ding door de Goorsprake geheel verdrongen. In het Landrecht van 1614 en 1712 wordt er van het Ding geheel geene melding gemaakt.

Het *Rogt*, *Contra-Rogt* en *Spring-Rogt* werd gehouden ten overstaan van den Schulte van het kerspel en 2 zekere buren, later keurnoten genaamd [1], welke woonachtig waren in de marke, binnen welke het rogt gehouden werd. De Schulte beëedigde en ondervroeg de getuigen in tegenwoordigheid der zekere buren. Nadat het verhoor der getuigen was afgeloopen, waarvan de Schulte aanteekening hield, gaven de zekeren, na onderling te hebben geraadpleegd, de beslissing, en verklaarden wie der beide partijen in zijn recht was [2].

Wanneer, hetgeen ongetwijfeld dikwijls gebeurde, de in het ongelijk gestelde partij zich bij deze uitspraak niet konde neêrleggen, dan werd de zaak door de zekeren onherroepelijk ten landregte verwezen, dat is aan den Drost en de vier en twintig Etten, als zijnde voor eene andere beslissing niet vatbaar.

De Etstoel oordeelde dan alleen op de akten van getuigenverhoor door den Schulte opgemaakt en door de zekeren bekrachtigd, dus alleen als het ware over het al dan niet goed toepassen der wet.

---

[1] Z. Landrecht van 1614. I B. Art. 15.

[2] Zie Landrecht 1614, II, 9.

Bij belangrijke zaken, als bij geschillen over erfachtige goederen en over pachten op dezelve gevestigd, moesten steeds zeven zekere buren als getuigen worden gehoord. Bij geschillen over huren en andere mindere zaken was de getuigenis van twee gewone buren voldoende.

Men leze hiervoor het ordel op Pinksteren in het jaar 1400 en dat van denzelfden dag in het jaar 1412, welke beide gewezen zijn te Rolde [1].

Het Rogt werd of op last van den Etstoel, of ten verzoeke van eene der partijen belegd.

Het eerste verhoor van getuigen heette enkel Rogt [2]; een tegenverhoor van getuigen heette Contra-Rogt; wilde echter iemand de reeds gehoorde getuigen, of wel één of meer anderen doen ondervragen, hetgeen hem vrij stond, dan noemde men zoodanig verhoor een Sprinckrocht, Sprenckrocht of Springrogt.

De Etstoel mocht geen' uitspraak doen op verklaringen alleen op een Sprinckrocht ingewonnen [3].

Het collegie van Drost en 24 Etten eindelijk was een souverain hof van justitie; noch ten tijde der bisschoppen, noch later onder de koningen van Spanje is er ooit eenig Appel op hare besluiten gevallen. Niet een rechtscollege heeft in ons vaderland zoo lang stand gehouden en zoo lang bestaan.

Er hadden jaarlijks 3 zittingen van Drost en 24 Etten plaats. Die zittingen om recht te plegen werden Lotting genaamd, afgeleid van *leod* en *ding*. Lotting beteekent en is dan mogelijk afgeleid van het

[1] Feith, Ordelboek, pag. 6 en pag. 7.
[2] Noordewier, pag. 404.
[3] Magnin, II, 2, pag. 125.

Friesche *lioedtingh* of *liodatingh*, hetgeen even als *lioda werf*, gezegd werd van de terechtzittingen van het geheele volk, waar alle vrijen uit buurten en marken moesten zamenkomen [1].

PICARDT leidt het af van *Loofding*, dat volgens hem zooveel beteekent als geloofsgericht [2].

Wanneer de Lottingen ingesteld zijn is onmogelijk te bepalen of maar eenigermate te berekenen. In den aanhef van ons landrecht staat, dat het altoos zoo geweest heeft, en in de oudste charters vinden wij reeds er over geschreven; —

PICARDT wil haar ingesteld hebben door KAREL de Groote, maar wat daarvan zij, het is tot nu toe onbekend en zal naar ik vertrouw wel eeuwig onbekend blijven.

Er werden jaarlijks, zooals onze paragraaph ons leert, 3 zittingen gehouden [3].

De eerste zitting had plaats te Ballo, later te Rolde, "des anderen maendages nae paesschen." Op deze zitting kwamen eertijds alle eigenerfden van het landschap te zamen om uit hun midden de Etten te kiezen. FREDERIK VAN BLANKENHEYM stelde de Drenthen van deze algeheele opkomst vrij, en veroorloofde het eenvoudig afzenden hunner volmachten, uit ieder marke minstens 2. Naar het kiezen der Etten of gezworenen (Jurati) op dezen dag, noemde men hem "den gezworenen" Maandag of *zworen* en *zwoeren*-maendach.

Eertijds werden de lottingen gehouden onder den

---

[1] H. VOS, Diss. inaug. de. jud. Dr. ant., p. 39. DE GEER, Aant. Landr. 1614, I, 219, 12.

[2] PICARDT, Cronyck der Landsch Drenth, pag. 245.

[3] Verg. Landr. 1614, I, 4. Landr. 1712, I, 5.

blooten hemel, later in kerken; van één geval is ons slechts bekend, dat het in een' herberg gehouden werd, namelijk in den Spijker te Rolde [1].

Na 1399 hebben er geene Etstoels-zittingen meer te *Ballo* plaats gehad. Wij vinden na dien tijd steeds melding gemaakt van 2 zittingen te Rolde. Het is erg jammer dat het ordelboek van vóór dien tijd verloren schijnt te zijn geraakt.

Op den Zwoeren-Maendach werden de Etten gekozen, ten getale van 12, die 2 jaar daarna wederom aftraden.

Volgens sommige schrijvers werden er 36 Etten gekozen, waarvan er steeds 24 in en 12 buiten den eed waren. Zij werden dan natuurlijk voor hun leven lang gekozen [2]. Ik voor mij echter geloof niet, dat zij voor langer gekozen werden dan voor 2 jaren. Volgens mijn inzien leert het Landrecht van 1712 ons ook niet anders. Later werd de verkiezing geregeld bij eene instructie van den drost van 1671.

In hoeverre onderlinge verwantschap tusschen de leden geoorloofd was, is ons onbekend. Later werd dit uitdrukkelijk verboden "in den op- en neergaanden Linie in infinitum, in de Zijd-Linie, tot in den derden Graat, en in de Zwagerschap tot in den tweeden Graat, zoolange de Zwagerschap continueert" [3].

De president der vergaderden was de Drost van Drenthe of zijn assessor. De griffier was de landschrijver, of schrijver van Drenthe.

---

[1] Zie Feith, Ordelb., p. 1.

[2] J. v. d. Veen, Drentsch Mozaik, p. 19.

[3] Dr. Landrecht v. 1712. I Boek. Art. 10.

[4] Zie Landr. 1614, I, 111 en 5.

Wanneer iemand een ordel van den Etstoel begeerde, liet hij zijne tegenpartij door den Schulte of diens pander, dagvaarden (laeden) voor den Drost en de vier en twintig Etten, maakte den Etstoel met zijne vordering bekend en verzocht om deszelfs beslissing.

De zaak werd na betaling van het ordelgeld aanhangig gemaakt, en de partijen werden voor de *wijsheid van den lande van Drenthe* geroepen. Na het verhoor der getuigen werd er soms, na twee keer te zijn verdaagd, (gevarstet) om de partijen in de gelegenheid te laten zich onderling te verzoenen, een ordel gewezen, dat terstond, nadat het in het ordelboek was ingeschreven, door den landschrijver met luider stemme werd voorgelezen. De kortheid en duidelijkheid der vonnissen, waarvoor de Drentsche Etstoel bekend was, en die zoo ten volle in overeenstemming is met het Drentsche volkskarakter, verdiende wat meer navolging.

Wanneer een gedaagde niet ten bepaalde dage verscheen, werd hij bij verstek veroordeeld, terwijl aan den eischer bij niet verschijning de eisch ontzegd werd.

Een voorbeeld van een vonnis bij verstek gewezen vinden wij van 1460 [1].

Van een vonnis door den Etstoel gewezen, viel nooit appèl, en wij mogen aannemen eertijds ook geene revisie.

Het Landrecht van 1712 handelt evenwel in het tweede boek, art. 71—74, wel van revisie. Daar was het voor alle burgerlijke actiën, welke de som van 100 goudguldens te boven gingen, toegestaan, behalve voor hen die pro deo pleitten [2].

---

[1] Feith, Ordelb, pag. 66.

[2] Evenzoo Landrecht van 1614, II, 21, 22.

De Etstoel was, zooals boven reeds gezegd is, een hof van appèl voor zaken die op de Rogten behandeld waren.

De Etten die verkozen werden op den Zwoeren-Maendaghe, mochten niet weigeren hunne benoeming te aanvaarden, op straffe, dat noch zij, noch hunne kinderen ooit weder tot die hoogst eervolle betrekking zouden geroepen worden [1].

Een vast inkomen schijnt nooit voor hen vastgesteld of aangenomen te zijn geweest. Slechts enkele boeten of breuken vielen ten deele ten hunne voordeele [2].

Bloedverwanten in naauwe betrekking mochten, zooals reeds gezegd is, waarschijnlijk niet tegelijkertijd in den Etstoel zitting nemen; vreemdelingen evenmin [3].

Alle handelingen, welke niet op last der gezamenlijke Etten openbaar gemaakt werden, waren geheim; en zij die de geheimen der "Wijsheit van den Lande" verrieden, werden zonder eenige verschooning uitgeworpen, om nimmermeer tot Ette te mogen worden benoemd [4].

Bij het aanvaarden van hun rechterlijk ambt moesten zij een eed zweren, waarbij zij beloofden aan het oude landrecht getrouw, en naar hun geweten recht te zullen spreken.

Het formulier der eed is ons onbekend, het is echter niet onwaarschijnlijk, dat het veel overeen-

---

[1] Zie Ordel van 1435, Feith, p. 17. Landrecht v. 1614, I, 8.

[2] Zie Ordels van 1462, 1458, enz.

[3] Vergel. Landr. 1712, I, 10.

[4] Vergelijk Landr. 1614, II, 10. Ordel van 1454 en 1478. Feith, p.p. 52 en 118.

kwam met dat hetwelk gevonden wordt in het Landrecht van 1712.

Het luidt aldus:

"Eedt der Etten.

"Gij Looft ende Zweert dat Gij een vroom en ge-
"getrouw Ette wilt zijn, over alle processen en zaken,
"die hier zullen dienen, rechte oordeelen en Senten-
"tiën helpen vinden en wijzen, na Landrechte, en na
"uwe beste kennisse; altoos Godt en de Justitie voor
"ogen hebbende, en zulks niet te laten om Lief of
"Leet, Giften of Gaven, Vrientschap of Vijantschap,
"ef om eenige andere zaken.

"Zo waar helpe u Godt Almachtig" [1].

Zooals reeds gezegd is zaten er 24 Etten in den Etstoel; uit ieder dingspil werden er jaarlijks 2 nieuwe leden gekozen, om de plaats in te nemen van hen wier diensttijd verstreken was [2]; maar naast het collegie der 24 Etten, had men nog een ander uit hun midden gekozen. Het was het collegie der zoogenaamde geconvoceerde Etten, onder leiding van den Drost of van zijnen assessor [3].

Deze geconvoceerde Etten bestonden uit 6 leden van den Etstoel, uit ieder dingspil één, naar keuze van den Drost, die daarvoor meestentijds hen nam die hem het meest ontwikkeld en in het Landrecht het meest ervaren toeschenen [4].

Het was voornamenlijk of geheel, een rechtscollegie

---

[1] Zie Landrecht 1712. I B. Art. 11*b*.

[2] Landr. 1614, I, 7 en 8.

[3] Zie Landr. v. 1614, IV, 38.

[4] Magnin, II, 2, pag. 116 en 117.
Aant. op het Landr. 1614, IV, 38, ad n°. 86, p. 214

voor crimineele zaken. Hare vonnissen waren zonder beroep, waarschijnlijk ook zonder revisie.

Doorgaans presideerde de assessor of plaatsvervanger van den Drost de vergadering; wanneer deze afwezig was vonnisden de geconvoceerden alleen.

De Drost trad op als openbaar ministerie of als openbaar aanklager, terwijl de landschrijver, die tevens griffier was, meestentijds door den Drost met de instructie der zaak werd belast [1].

De Drost kon de geconvoceerden zoo dikwijls bijeenroepen als hem noodig dacht; doorgaans deed hij zulks nadat de instructie was afgeloopen.

Wanneer de landschrijver de zaak geïnstrueerd had, werd er op de stukken recht gesproken; en na veroordeeling van den misdadiger werd deze op de plaats of in de marke, waar hij zijne misdaad beging, in tegenwoordigheid van den landschrijver, die voor de uitvoering van het vonnis de rechterlijke uitspraak met luider stemme aan den gevonnisde en aan de toegesnelde menigte voorlas, te recht gesteld [2]. Indien de misdadiger te recht gesteld was, dan waren breuken en boeten met zijnen dood voldaan [3].

De kosten van executie komen ten laste der domeinen, niet der geëxecuteerden en zijn goed behoort den erfgenamen, volgens "den onverdencklicken olde gebruyck sal eener alleen lijff of goedt kunnen verbreucken" [4].

---

[1] Magnin, II, 2, p. 116 en 117.

[2] Magnin, II, 2 p. 117.

[3] Zie Landr. 1614, IV, 38.

[4] Zie Aant. de Geer op hetzelfde artikel. Vol. II, 4. Hetgeen in Drenthe in 1412 was erkend.

§ 3. Item soe is lantrecht, dat die Amptman die verthugede broken, die hem die bure verthuget hebben, wtpanden mach, ende dair op en sel men ghene pantweringe doen. Mer weer dat zake dat sie die Amptman hogher panden wolde, dan sie verthuget waren of dan sie gebroket hadden, daer mochten sie dan pantweringe op doen op die Wijsheit van den Lande.

Ende weert sake dat dan die Wijsheit van den Lande wiseden dat sie meer gebroken hadden, oft hogher vertughet waren, dan sie bekant hadden, daer solden sie dan oren broken van ghelden van der pandweringe.

Zie Landrecht 1614, IV, 1, waarin dit artikel is overgebracht.

De Drost of Amptman had onder zijne berusting een register, waarin door den landschrijver werd aangeteekend wie volgens het getuigenis van het vereischte getal buren, aan eenig wanbedrijf werd schuldig verklaard. De rechtspraak in boetstraffelijke zaken geschiedde door den Drost alléén. Het register waarin de boetstraffelijke zaken werden aangeteekend, moest voornamenlijk strekken tot contrôle voor de rekening en verantwoording wegens de aandeelen in de breuken, door den Drost aan den Bisschop te doen.

Wegens beloopene boeten kon niet in beroep bij den Etstoel gekomen worden, wanneer zij door de Buren naar behooren vertuigd waren. Alleen in het geval, dat de Amptman grooter som uit wilde panden, dan de Buren getuigd hadden, was er beroep op de Wijs-

heit van den Lande, doch alleen wegens het al of niet hooger zijn der boete [1].

Het register door den landschrijver bijgehouden, moest op gezette tijden aan de Etten worden vertoond; gedeeltelijk ter wille der richtige houding daarvan, ten andere om te zien welke boeten door den Etstoel, Dingspil of Marke te vorderen waren, als ten deele ten hunnen behoeve vervallen.

Soms ging het beroep op den Etstoel ook van den Drost uit, wanneer hij bijvoorbeeld bewijzen kon, dat de vertuigde boeten, volgens het Landrecht te laag gesteld waren.

In alle zulke gevallen verliet de Drost de vergadering, opdat er door de Etten vrij en zonder aanzien des persoons zou geoordeeld worden [2].

§ 4. Item soe is lantrecht: worde enich man op die voerscr. luttinge of op den weghe vyt ende toe huys doet ghesleghen, die den dootslach [3] dede die breke hondert olde Marck.

Ende worde yenich man dan dair gelemmet, als dat hie een hand verlore, een voet, off een oghe, die hantdadige daer van die hadde gebroeken vijftich Olde Marck [4].

---

[1] Zie ook verder § 25.

[2] Magnin, II, 2, p. 120. Zie ook Aanteek. op Landr. 1614 van Prof. de Geer, N. B. 1854, 4, p. 180.

[3] Doodslag werd hier geboet met honderd *Olde Marck*, natuurlijk buiten de zoengelden aan de aanverwanten van den verslagenen verschuldigd; over de landwinning, welke den Drost na den doodslag moest aangevraagd worden, spreken wij onder paragraaf 9.

[4] De voorbeelden hier aangehaald zijn, zoo als begrijpelijk is, niet

Item queme yemant dair, die den anderen beroefde eens vinghers, ofte eynre tee, oft eens anderen cleynen leedes, die breke van elcken cleynen leede vijftyn Olde Marck.

Item worde yemant daer ghewondet sonder leemte, die hantdadige breke vijftyn Olde Marck.

Item worde dan dair yement ghejaget in toren moede, die handadige breke vijftyn nye Groninger Marck, alse ghengaftich [1] is in der stadt van Groningen ende in den lande van Drenthe [2].

Voert meer: Weert zake dat yement bleue ofte bliuen wolde in der marcke dair men luttinge helde, ofte onderweghe, lengher dan enen dach nae der tyt dat dat luttinge gedaen ende opghegheuen [3] wair, worde hi dan in der reyse doet gheslaghen, die dan den doetslach dede die sal breken simpel broke, ghelyc of dat anders ghesciet were buten luttinge.

Om dengenen die op de lotting voor de wijsheid van den lande gedaagd was, zooveel mogelijk alle vrees, voor zijne tegenpartij, welke hij beleedigd had, of wier wraak of woede hij te duchten had, te ontnemen, en hem zooveel mogelijk te vrijwaren tegen

limitatief; de leemte (verminking) van hand, voet of oog zijn even als die in de volgende alinea, geheel bij wijze van voorbeeld opgenoemd.

[1] Ghengaftich = gangbaar. (Zie MAGNIN, Best., II, 2, pag 233.)

[2] Het "jagen in toren moede" wordt, behalven ter gelegenheid der lottingsdagen, niet als een wanbedrijf, waar breuke op gesteld is, gestraft, of men moest het "die dair mede lepe in dat hues, of in den vaelt mit wapender hant," wat in de volgende paragraaf onder eene der wijzen van verbreken der huisvrede genoemd wordt, mede gelijk stellen.

[3] opghegheuen = opgeheven. (Ibid 233.)

de bloedwraak, werden alle breuken op doodslag, verminking en verwonding gezet, ten dage der lotting verdubbeld of vermeerderd.

Doch ook de algemeene redenen voor de Dingvrede golden hier; zij waren eene verzwaring der boeten, opdat de noodige rust bij onderzoek en berechting, niet gestoord, de Etten niet verontrust en de zoo licht ontstaande twisten bij voorkomende grooter volksmassa niet bevorderd zouden worden.

§ 5. Item weer iement die den huesvrede breke ende sloghe enen man doot in den huse off in des huses betuende vaelde, die breke hondert Olde Marck; ende die daer enen man lemmede, die breke vijftich Olde Marck; ende wondede hi enen man in den huse, so breke hi vijftyn Olde Marck; ende weer yement die dair mede lepe in dat hues ofte in den vaelt mit wapender hant, die breke vijftyn nye Groninger Marck, als ghengaftich sint.

Item weer iement die mit enen steene worpe op oft in dat hues, oft in den vaelt, oft steke daer op oft in, die breke sesse Houetlosen, ellic houetlose tot twee Vleemsche Groot.

Item weer enich Lantman die in enich hues queme gaende, daer hi enen anderen Lantman ynne sytten vonde, die syn vyant were, worde hi daer van vermaent, dat hi uyt den huese ghenghe, ende men dat bewisen mochte mitten den weerde, oft mitten de weerdynne, oft mit anderen guden luden, bleve hi daer en bouen

in den huys ende ghenghe sytten, so breke hi vijftyn nye Marck als voerscr. is; ende sleet hi en daer en boven doet, soe breke hi hondert Olde Marck, ende weert sake dat die ghene die yrst in den huys sete den anderen doot sloghe, die en breke ghenen huysvrede.

Zie Landrecht 1614, IV, 31, 32. Zelfs de vredelooze was in zijn huis beschermd tegen geweld [1]. Die de vrede brak werd zelf vredeloos en kon op heeter daad straffeloos verwond of gedood worden [2].

Elke doodslag of wonding, in huis gepleegd, werd met den dood gestraft [3].

§ 6. Item weer yement die den anderen doet sloghe mit verlovede wapenen [4], als mit enen messe, die breke hondert nye Groninger Marck als voerscr. is; ende weer yement die den anderen lemmede mit enen messe die breke vijftich nye Groninger Marck; ende wondede hi enen mit enen messe, so breke hij vyftyn nye Groninger Marck; vytgheseget [5] dat Dinxspil van Oestermoer, ende van Noerdenvelde ende van Roelde, daer men in den voerscr. wondinge nyet meer

---

[1] Wilda, pag. 241.

[2] Lex. Fris. add. 1, 1. Aant. Prof. de Geer, IV, 31, 66.

[3] Gron. Stadb., IV, 28. De Geer, ibid, 68.

[4] Verholen wapens werden wegens het gevaar reeds op zich zelve met breuke gestraft. Mieris, pag. 1, 129 en 130 Zie ook Landr. 1614 IV, 37.

[5] vytgheseget, beteekent uitgezonderd.

en breket dan een ende twintich Groninger Scillinge, nae ore older gewoente.

Vreemd is het, zooals ook MAGNIN hier opmerkt, dat de geslagene, geleemde of gewonde geene schadevergoeding van zijne partij, die de slagen, wonden of leemten had toegebracht, had te vorderen.

In het stadboek van 1425 van Groningen, onder anderen, worden bij alle deze gevallen de boeten opgenoemd aan de geschade partij te voldoen.

Het onderscheid tusschen *boete* en *breuke* is: dat de eerste de schadevergoeding is aan de tegenpartij, de tweede de vergoeding voor het breken van den vrede [1].

Boete stamt af van het woord boeten, herstellen, zooals men het nog gebruikt in: netten boeten. In het hoogduitsch heeft men Schubüsser, schoenlapper.

---

§ 7. Item weer yement die den anderen doot schote mit enen armborste ofte mit enen hantboghen, die breke hondert Olde Marck, ende lemmede hi daer enen mede, dat were vyftich Olde Marck.

Item wondede hi daer enen mede, die breke vyftyn Olde Marck.

Het onderscheid tusschen een armborst en een handboog was, dat de eerste tusschen den arm en bijlangs de borst gezet werd, op de wijze als bij ons het ge-

[1] Zie o. a. Aant. Landr. 1614, DE GEER, IV, p. 179.

weer; zij was veel grooter en zwaarder dan de handboog, die losweg uit de hand werd afgeschoten.

Vreemd schijnt het, dat hier geene melding wordt gemaakt van vuurwapenen, die toen al langzamerhand meer algemeen bekend geraakten. Bij WAGENAAR lezen wij, dat bij Voorschoten ruim 60 jaar voor het in schrift stellen van ons landrecht reeds gebruik werd gemaakt van donderbussen. Mogelijk dat zij toen nog nimmer buiten den oorlog werden gebruikt.

Lemmede is nog bij ons overig in *leemte*, gebrek aan iets. *Lemen* is het werkwoord; mogelijk dat verlammen er nog afkomstig van is.

§ 8. Item weer iement die den anderen dootsloghe mit onuerloefde wapenen, die sal breken vyftich nie Groninger Marc als voerscr. is; ende die den anderen daer mede lemmede, alzo dat hi ener berouede van ener hant, oft van ener voete, ofte van enen oghe, die breke XXV nie Groninger Marc als voerscr. staet; ende weer iement die den anderen berouede, mit den seluen wapene, eens vinghers, ofte eens anderen cleynen ledes, die breke vyftyn nye Groninger Marc; ende die den anderen daer mede wondede, die breke twe Houetlosen; ende weer iement die den anderen duweslach [1] dede, die breke eyn houetlose.

[1] Duweslach, dufslach, duyfslach of duefslach, worden volgens MAGNIN tegengesteld aan bloedrijzen. Dufslach is een slag welke een blaauwe plek nalaat. Bloedrijze is eene lichte wonde of schram, waaruit bloed vloeit.

Opmerkelijk is het, dat een doodslag of verminking met geoorloofde wapenen zwaarder gestraft werd dan met ongeoorloofde wapenen. Mogelijk dat men meende meer vertrouwen te mogen stellen in het gebruik van geoorloofde wapenen, zooals van een mes.

§ 9. Item so is landrecht: Were yement die den anderen doot sloghe ende lete den man niet tho gelde beden, dat solde men voer moert holden.

Beden = bieden.

Wanneer iemand zich aan doodslag had schuldig gemaakt, was het verstandigste wat hem te doen stond, zich zoo spoedig mogelijk weg te pakken, daar de geheele familie des verslagenen zedelijk verplicht was den doode op den schuldige te wreken.

Wanneer hij het land verlaten had, hetgeen MAGNIN als eene verplichting beschouwt, kon hij, wanneer hij zich aldus aan de gerechtigheid onttrokken had, binnen één jaar en zes weken aan den Drost landwinning vragen, die hierover met de geconvoceerde Etten beraadslaagde.

Wegens de breuke op doodslag gesteld konde de schuldige eene transactie sluiten of eene overeenkomst tot verminderde betaling. Hiervoor ten bewijze haalt MAGNIN in zijn meergenoemd werk, deel II, 2, p. 123, eene akte aan.

Over de boete, dat is over de schadeloosstelling, welke de schuldige aan de naverwanten des verslagenen verschuldigd was, onderhandelde hij rechtstreeks met de belanghebbenden.

Het gebeurde echter ongetwijfeld menigmaal, dat de beide partijen het met elkander niet eens konden worden; in dat geval werd de beslissing ingeroepen van Drost en 24 Etten, die de hoegrootheid der som vaststelden en de termijnen van betaling regelden. Voor de richtige betaling moesten zich zeven der naaste keurmagen ieder hoofdelijk als borgen verbinden [1].

Wanneer de breuke en boete niet vóór of op den bepaalden tijd werd voldaan, dan werden zij gerechtelijk uitgepand; en ten gevolge der solidaire verbindtenis der keurmagen, werd bij ongenoegzame waarde der goederen van den doodslager na geheele uitwinning van het zijne, het goed der borgen aangesproken.

Binnen één jaar en zes weken moest hij, die den doodslag begaan had, den bloedverwanten van zijn slachtoffer "*tho gelde beden*", op straffe dat zijn wanbedrijf als misdaad, dat is als moord werd gestraft.

Hoedanig de straf was op moord gesteld, leert ons § 12. Ook voor doodslag uit onvoorzichtigheid begaan moest men mijns inziens "tho gelde laten beden".

Een ordel te Rolde gewezen in het jaar 1460 op Pinxteren leert ons, dat er op verwonding en verminking geene boete maar slechts breuke alleen te beteren was. Het luidt aldus:

"Tusschen Zijgher Altinge ende Lambert Bebinge "js gewijst, want hyr inne den lande van Drenthe "men gheene zeers boete tho en wijzet ende sie beide "jnwohners sint tho Groninghen, szo mach de raith "van Groningen dat berichten" [2].

---

[1] Magnin, II, 2, pag. 121.

[2] Feith, Ordelb., p. 67. Magn., II, 2, pag. 235.

§ 10. Item so is lantrecht: So we den anderen doot sleet bouen enen vrede, die heuet syn lyff verboert; ende lemmet hi enen bouen den vrede, die sal breken vyftich Olde Marc; ende wonde men iement bouen den hantvrede, die sal breken XXV Olde Marc; ende die den anderen boerde [1] ofte jaghede bouen den vrede, die breke vyftyn nie Groninger Marc als voerscr. is.

Wanneer de zoengelden betaald waren, en nog vóór dat, wanneer de betaling op termijnen geschiedde, de termijnen allen verloopen waren, kwamen de twee partijen bijeen om den *vrede-eed* te doen.

Door dezen eed verklaarden zij, dat ze nooit eenige wraak over den doodslag van hunnen bloedverwant, tegen den doodslager of tegen zijne bloedverwanten tot in den vierden graad zouden uitoefenen; maar deze eed werd met recht onvoldoende geacht, om een natuurlijk en edel wraakgevoel te kunnen bedwingen; een scherp strafartikel was daarom noodzakelijk, om den wraakgierigen af te schrikken zijnen eed te breken. Het dooden van dengenen met wien men den vrede-eed gedaan had, werd met moord gelijk gesteld en met den dood gestraft.

§ 11. Item soe is lantrecht: Weer yement die mit witteliker openbaar deuerei begrepen ende gheuonden worde, die heuet syn lyf verboert.

---

[1] boerde van boeren, denkelijk op de vlucht drijven. Zie MAGN., II, 2, p 236.

Wanneer iemand op heeter daad als dief betrapt werd, dan had hij zijn leven verbeurd. Zooals § 17 aanduidt was het aan een ieder vergund hem te vangen, en moest men hem bewaren totdat hij aan het gerecht gebonden en geboeid was overgeleverd. Ik zeg vergund, omdat het woordje *mag* in § 17 geene verplichting schijnt te bedoelen.

Bij gewone diefstal ging het geheel anders. Degene die den dief aanklaagde moest het met getuigen staven; wanneer hij zijne aanklacht niet staven kon, dan was hij schuldig aan laster en dan moest hij zijne overijling met den dood bekoopen. (Zie § 13). Wanneer men van diefstal of andere misdaad aangeklaagd werd, dan moest men zijne onschuld bewijzen door de getuigenis van 12 zijner keurmagen (dat is naaste bloedverwanten), of bij gebreke van die door de getuigenis van 12 goede mannen, zooals ons § 24 en § 25 leert, en zooals ons ook geleerd wordt door een vonnis, gewezen ten jare 1463 [1].

Wanneer er gestolen was, en men, meenende het goed op het spoor te zijn, ergens huiszoeking deed, zoo pleegde men geene verbreking der huisvrede.

Wanneer men echter niets vond, dan moest men eene geringe boete aan den huisheer betalen.

Over diefstal van eiken en ander hout leze men paragraaf 18.

§ 12. Item soe is lantrecht: We den anderen vermoerdet, ofte moertbrant, ofte vrouwen ver-

[1] Ordelb., Feith, pag. 73.

craft, die hebben oer lyff verboert; ende van den stolenen gude sal nemen die claeger een derden deel, dat gherichte een derden deel ende die ghemeente een derden deel; ende van anders syns selues gude sal syn wyff ende sine kinder nemen die helfte, soe veer als hie sie ondraghet rades ende dades; ende van sijnre helfte sal nemen die clager een derden deel, dat gherichte een derden deel, ende die meente een derden deel. Ende des ghelikes sal men doen van den mordenaers, moertberners ende van noetmunders, ende van allen anderen ondaden, daer men dat lyff ynne verboeren mach.

In bijkans alle strafwetboeken der middeneeuwen wordt de misdaad van verkrachting met moord en roof gelijk gesteld [1]. (in ons of laat ik liever zeggen in het Fransche wetboek voor strafrecht, dat nog in Nederland geldt, is de straf voorzeker veel te gering gesteld.) De *noetmunder* (vrouwenverkrachter) staat hier naast den moortbrander en moordenaar; hij wordt met den dood gestraft.

Verkrachting behoorde tot de oeveldaden (crimina maiora), waarvoor geene compositie of fredum aangenomen, maar die aan het lijf gestraft werden.

Binnen 24 uur moet de vrouw den noetmunder verklaagd hebben op straffe van niet ontvankelijkheid van haren klacht.

Naar den stijl der middeneeuwen moest eene vrouw,

---

[1] Mr. J. D. Wal, Bijdrage tot de G. en O. v. Dr., p. 154.

aan welke geweld geschiedde, geschreeuwd hebben en onmiddelijk klagen [1].

Moorden hebben wij reeds gezien geschiedde op verschillende wijzen; door moord, in tegenstelling van manslag, moet men eigenlijk eenen doodslag verklaren die heimelijk gepleegd is; manslag is openbaar.

Doodslag bij nacht gold voor moord; evenzeer een doodslag bij voorbedachten rade, hoezeer hiertoe wederom het ter dood brengen, van hem die vredeloos was, niet te brengen is.

Zooals we in § 9 gezien hebben werd ook als moordenaar beschouwd degene, die niet binnen jaar en dag "tho gelden beden liet." Wanneer hij dan weder in het landschap terugkeerde, mocht hij door een ieder aangebracht en gevangen genomen worden op de wijze als in § 17.

Kwam hij echter niet terug, dan werden zijne goederen aangepand door den Drost en van wege de bloedverwanten.

De breuke was steeds preferent aan de boete. (Zie Ordel Zwoer. maend. 1461) [2].

Moertberners waren oorspronkelijk brandstichters, die den bewoner, die het brandende huis ontvluchten wilde, ter dood brachten. Later werd het opzettelijke brandstichting: "Moortberners sint, die des anderen huysen ofte goet wilmoedes ende mit opsate in de brant steken" [3].

---

[1] Zie Dreyer op Rein. de Vos, blz. 66 en 213, en ook de Rhoer, Aanteekeningen op het 8e boek van het Groninger stadsrecht, blz. 142.

[2] Feith, p. 68.

[3] Oml. recht, 7, 33. Vergel. Noordewier, Ned. Regts, 0, p. 274.

Dit is de eenige paragraaf waarin eene voor den klager bij de wet bepaalde schadeloosstelling genoemd wordt.

Het is voorwaar een schoon beginsel in de oude Drentsche wetgeving, dat de onschuldige vrouw, door de schandelijke misdaad van haren echtgenoot niet mede alles ontnomen werd. Zij behield, wanneer hij haar verontschuldigd had, van met raad en daad aan de misdaad te hebben deelgenomen, met hare kinderen de helft van zijne goederen, terwijl de andere helft even als het gestolene gelijkelijk onder den klager, de gemeente en het gericht werd verdeeld.

§ 13. Item weer yement in den lande van Drenthe, die den anderen in dronken of in haesten mode deef, verreder off mordener heyt, ende dat hi daer synen voet niet by setten en wolde ende hem dat ticht niet bewisen en wolde, die heuet gebroken vyftyn nye Groninger Marc voerscr.; ende weert zake dat hi sinen voet dair bi setten wolde ende bewisen hem dat, so wie dan in der zake vellich worde die hadde syn lyff verboert.

Item soe is lantrecht: Weer yement in den lande die den anderen deef, verrader of mordenaer hiete, oft anders ondade antigende ware, ende hij bewisen mochte dat oen dair vuer die buer vertughet hadde ende hy den gherichte daer voer vernoeghet ofte ghegolden hadde, die en sal daer ghenen broke an doen.

In haesten mode = in drift [1].

Men ziet in deze paragraaf, dat de dronkenschap in Drenthe volstrekt geene verontschuldiging was, waardoor men naar welgevallen iemand lastig kon wezen.

Toch werd zij in aanmerking genomen even als de drift, als een toestand die niet ten volle strafwaardig was. Er staat toch, die iemand in dronkenschap of drift voor dief, verrader of moordenaar uitscheldt en zijne betichting niet gestand wilde doen, die breekt 15 nieuwe Groninger marken. Men ziet hieraan dus, dat de lasteraar terug mocht treden; maar dit terugtreden moest binnen 24 uur geschieden in tegenwoordigheid van minstens 2 goede luiden.

Wanneer de beleediger hieraan niet voldeed, maar toch de lastering niet wilde staande houden, zoo moest hij, behalven het betalen der boeten, openlijk voor den Etstoel zijne woorden intrekken.

Wanneer hij echter de lastering staande wilde houden en ze wilde bewijzen, dan kwam er geene breuke te pas, evenmin als revocatie zijner lasterrijke woorden, maar dan werd hij bij onvoldoend bewijs zelf als verrader, moordenaar of dief gestraft.

Vellich of vallig worden is bij J. de Rhoer, in zijne Aanteekeningen op het Gron. Stadsrecht bekend, voor *vervallen te zijn van zijn recht*, om de gewone exceptiën, of verzetten van rechten bij te brengen. Het wordt ook gebezigd om hen aan te duiden, die lijf en goed verbeurd hebben [2].

---

[1] Magnin. II 2, p. 237.

[2] J. de Rhoer, Aant. Gr. St., p. 33.

Wanneer men echter zeide in zijne drift, het te zullen bewijzen, doch hiermede in gebreke bleef, zoo was de straf slechts breuke, doch eene breuke voor iedere keer, dat de beleediger het lasterwoord gebruikte.

Hierover handelt een vonnis van 1456 op Pinksteren te Rolde gewezen.

"Soe is gewyst tusschen den Drosten ende REINER "HARTSUECKER, want REINER PETER ROEPER verrader "hiete tho Deveren vohr den gerichte, ende sede "he wolde ehme dat bewijzen, so sol de Droste den "buren van Deueren vertuegen laten, wo vaecken dat "REINER PETER verrhader hiete, alszo mannighen "XV marck solde HARTSUECKER minen heren gebroec-"ken hebben."

Alin. 2 van § 13 leert ons, dat iemand, wanneer hij bewijzen konde, dat de buren den beleedigden dusdadig genoemd hadden, hij geen wanbedrijf zoude begaan. Wij mogen, mijns inziens, echter niet betwijfelen, dat dan die zegslui de aansprakelijke personen werden; zij zullen ongetwijfeld bij niet-bewijsbaarheid hunner lastering, evengoed in breuke geslagen zijn, en tot revocatie verplicht zijn geweest.

§ 14. Item waer enich richter to richte syt, die dan dat gerichte beuechtet maket dair enen boer [1], die breket vyftyn Groninger Marc vorser.; ende

[1] "die dan dat gerichte beuechtet maket dair enen boer", = "die dan het gerecht bevecht, en hetzelve of wel de vergaderde buren uit elkander jaagt en er opstand verwekt".

die den anderen dan wondet, die breke vyf ende twintich nye Groninger Marc; ende die den anderen daer lemmet oft doet sleeth dat is twyboet. Ende yenich Schulte in Drenthe, ofte yenich man, die onrechte uytpandinge dede bouen pantweringe, die breke vyftyn Marc voirser.

Item weer yement die enen schulte doot sloghe, daer hi to gherichte sat, ofte hi van gherichtes weghen uyte were to richten nae lantrechte, die breke twyboet.

Men ziet aan dezen paragraaf weder, dat het Gericht zooveel mogelijk in aanzien werd gehouden. Boek IV, art. 3 van het landrecht van 1614 zegt: "Alle rechtdagen, als Goorspraken, Rochten en Lottingen zijn in de lantschap Drenthe altijd bevrediget."

De dingvrede dagteekent uit de hoogste oudheid, bij de Germaansche volkeren [1].

Doch niet alleen, dat de wanbedrijven en misdaden, gedurende hare zitting gepleegd, met dubbele breuke gestraft werden, ook de onrechtvaardige toepassing van het recht door den Schulte werd met breuke gestraft [2].

Wanneer iemand in gebreke bleef het door hem verschuldigde te voldoen, hetzij aan den Drost of het landschap de verschuldigde breuke, hetzij aan bizondere personen wat hij hen schuldig was, zoo mochten op last van den Drost de landspanders, of op verzoek

---

[1] Zie Wilda, Strafr. der Germ., p. 233. Zie ook de Geer, Landr. van 1614, in de N. B. voor Regtsgel., 1854, N°. 2 en 3, p. 181.

[2] Vergel. Landr. 1614, boek IV, art. 9. Men leze hierover de aanteekeningen op art. 9 van Boek IV, bij Prof. de Geer.

van de bizondere personen de Schulten, de eigendommen van den schuldenaar aanslaan.

Het bevel het beslag voorafgaande heette "*anpenden*", het doen van het beslag zelve heette "*uytpenden*" en het zich verzetten tegen de uytpending heette "*pantkeringe.*"

Wanneer iemand aangepand had, dan moest hij binnen het jaar uitpanden [1], of op nieuw weer aanpanden. Men leze slechts het vonnis van 1400, op Pinksteren gewezen.

"Item wie den andernn anpendt, die sal wthpendenn "binnenn jaers, doet he dat niet so sal he anpendenn "upt neye" [2].

Ook moet de schulte de aanpanding in de buurt of marke bekend maken, op straffe van nietigheid. (Zie Ordel van 1400 toe pynxteren). "Item wanneer die schulte eenenn anpendet, dat sal he wethenn doenn inn die buir, so salt stantafftich wesenn". Zie ook hiervoor § 3.

Wanneer de aanpanding gedaan was, moesten er minstens 3 weken verloopen voordat men uit mocht panden [3]. In dien tusschentijd had de aangepande het recht om verzet te doen, of om het uitpanden door betalen te voorkomen. Dit verzet ging door het doen beteekenen eener akte van pantwering of pandkeering, ten gevolge waarvan de zaak geschorst werd, en aan de beoordeeling en beslissing van Drost en 24 Etten werd onderworpen [4].

---

[1] Landr. 1614, B. II, art. 24.

[2] Feith, Ordelb., p. 6.

[3] Landr. 1614, 2 B., art. 24.

[4] Ibid. art. 28.

Wanneer de verweerder aldus de zaak ten landrechte had verwezen, doch niet voor den Etstoel verscheen, dan werd hij bij verstek veroordeeld, tenzij hij gegronde redenen had om zich te verontschuldigen. Men zie het Ordel van 1400 op St. Magnus gewezen.

Gedurende het verzet werd de zaak geschorst, en mocht er geene uitpanding gedaan worden [1], zooals onze paragraaf uitdrukkelijk verklaart.

Wanneer er tot uitpanden werd overgegaan, werd er zooveel van het goed verkocht, als noodig was om de breuken en boeten te voldoen; bij niet voldoende waarde der goederen werd, zooals reeds meer gezegd is, de breuke steeds als preferent aan de boete beschouwd.

Wanneer het goed niet gescheiden of gesplitst kon worden, werd het in zijn geheel verkocht, en werden de penningen, die het waardig was, boven het verschuldigde den schuldenaar gerestitueerd. Zie hierachter § 28.

§ 15. Item soe is lantrecht: dat men ghenen uythemischen man tot enen ondersculte in den lande van Drenthe setten en sel, ten were dat die uythemische man een redelic, bescheyden man were; ende weer enich onredelic man schulte gesat, dat men bewisen mochte, dien solde men afsetten [2].

---

[1] Zie Landr. 1614, II B., art. 28.

[2] "ende weer eenich onredelic man schulte gesat, — dien solde men afsetten," een grondslag voor de vrije en eerlijke rechtspraak in Drenthe.

Vreemdelingen mochten geene betrekkingen in het landschap bekleeden behalve de betrekking van onderschulte, "ten were hi een redelic en bescheyden man were."

In hoeverre hij *redelic* en *bescheyden* was werd door den Drost en de 24 Etten beoordeeld, want door dezen werden de onderschulten benoemd [1].

Later (zie Landrecht 1614, B. 1, art. 12) was ook de betrekking van schulte voor vreemdelingen opengesteld, "ten waere hij sonderlinge tot hetselve ampt waer gequalificeert" [2].

In ieder kersspel van Drenthe vond men een schulte. De schulte regelde en voerde de dagelijksche aangelegenheden uit onder toezicht van eenige volmachten (wethouders), door de eigenërfde bevolking van het kersspel gekozen.

Voorts voerde hij de bevelen uit door Drost of Etstoel uitgevaardigd. Hij stond in zijn kersspel aan het hoofd der politie, en moest als zoodanig de publieke veiligheid handhaven. Hij moest bedelaars en vagebonden aanhouden en weren; hij spoorde de misdaden en wanbedrijven na, vatte de misdadigers en verdachte personen, was voor hunne ontsnapping aansprakelijk en bracht ze onder zijn eigen toezicht naar Koevorden, in de gevangenis van den Drost.

Hij moest de schouw onderhouden, over voetpaden, wegen, bruggen, vondels en waterlossingen; reewegen en wat daarbij behoorde stonden echter onder toezicht van den deken van Drenthe.

---

[1] Ordel 68, Zw. M., Feith, pag. 84.

[2] Zoo ook Landrecht van 1712, B. I, art. 16.

Voorts had hij het toezicht op ellen, maten, gewichten, roeden, en op alles waar den bisschop breuke aan gelegen was [1].

Voor het geval dat een schulte door ziekte of ander beletsel verhinderd was zijne betrekking waar te nemen, werd deze vervuld door eenen onderschulte, zooals wij zooeven gezien hebben, door den Drost en de Etten te benoemen.

De schulte was rechter in eersten aanleg, zoowel als in het hoogste ressort. In het laatste geval, wanneer de zaak het bedrag van 10 Arentsgulden niet te boven ging [2]. Hij sprak echter alleen recht met overleg van 2 keurnooten, waarover wij reeds spraken in § 2. Zijne inkomsten vloeiden voort uit de gerechtelijke verkoopingen van roerende en onroerende goederen, uit het verlijden van burgerlijke akten, en uit het doen van gerechtelijke dagvaardingen, aanzeggingen enz. [3]. Voor de laatste werkzaamheden kreeg hij echter spoedig een beëedigd dienaar, die de benaming van pander droeg, en op voordracht van hem door den Drost werd benoemd. Deze pander was tevens zijn afslager bij openbare verkoopingen; zijn naam is nog in Drenthe ter aanduiding dezer betrekking in stand.

In ieder dingspil voerde een der schulten de benaming of titel van Bannerschulte. Zij waren ieder in de hoofdplaatsen der verschillende dingspillen gevestigd, dat is in de dorpen Sleen, Beilen, Diever, Rolde, Vries en Anlo, respectivelijk de hoofdplaatsen

---

[1] Vergel. Landr. 1614, B. I, art. 13 en 14.

[2] Vergel. Landr. 1614, Boek II, art. 30.

[3] Magnin, II, 2, p. 68.

van Zuidenveld, Beiler-Dingspil, Dieverder-Dingspil, Rolder-Dingspil, Noordenveld en het Dingspil Oostermoer [1].

Zij waren de tusschenpersonen tusschen den Drost en de Schulten boven wie zij in macht, rang en aanzien verheven waren.

Door tusschenkomst van den Bannerschulte werden waarschijnlijk de Schulten en door dezen de volmachten en ingezetenen der kersspelen met de bevelen van den landheer, den drost of de Etten bekend gemaakt. Hunne inkomsten bestonden uit pachten en tienden, aan hunne betrekking van Bannerschulte verbonden; zooals de benamingen Bannermudden, Bannerrogge en Bannergarve aanduiden; bovendien hadden zij het recht om in het geheele dingspil akten van vrijwillig rechtsgebied te verlijden, even als de schulten dit vermochten in de kersspelen [2].

Twee der schulten waren omstreeks den tijd van ons landrecht tevens pander van den Drost, of landspander; doorgaans werden daarvoor 2 schulten [3] genomen uit de kersspelen van Zuidenveld [4].

---

[1] Magnin, II, 2, p. 75.

[2] Zie o. a Magnin, noot op pag. 68, II, 2.

[3] Tot nadere kennis van de bevoegdheid en de verplichtingen der schulten leze men de volgende ordelen: Ordel. van 1400 te Pinxteren, Feith, p. 4. Idem van hetzelfde jaar, Feith, p. 6. Idem van 1417, Feith, pag. 9. Idem van 1436, Feith, pag. 19. Idem van 1437, Feith, pag. 20. Idem van 1445, Feith, pag. 24. Idem van 1447, Feith, pag. 28. Idem van 1457, Feith, pag. 62. Idem van 1468, Feith, pag. 84. Idem van 1468, Feith, ibid. Idem van 1481, Feith, pag. 127. Idem van 1484, Feith, pag. 144. Idem van 1485, ibid, pag. 146.

[4] Magnin, II, 2, p. 70.

§ 16. Item soe sullen wi, onse nacomelingen Bisscopen to Utrecht, oft onse Amptman in Drenthe, ende die Ghemeene Meente, ofte die sy daer bi schicken uyt elcken Dinxspil, alle jaeren des anderen maenendaghes nae paesschen, die Etten kesen [1] ende setten mit malcanderen, ende hoere gheen buten den anderen; ende weert sake dat hore enich buten den anderen Etten sette, so wes die wiseden dat en solde niet stantachtich wesen; ende die Etten, die Wi ende dat Lant dan setten ende keesen, die sullen sick alle jaere die ene helfte versetten ende verandersaten; ende weert sake dat ons ende dien Lande nutte ende orber duchte to wesen, dat men die alinghe Etten versetten solde, so mochten Wi ende sie die dan versetten ende verandersaten mit malcanderen, als voerscreuen is.

Hoe de nieuwe Etten gekozen werden leert ons § 2.

Buiten de Etten mocht er niemand in den Etstoel plaats nemen, uitgenomen de Drost en de landschrijver. De eerste was de president, de laatste de griffier van het rechtscollegie.

Het was den Drost en het landschap veroorloofd, den geheelen Etstoel naar hun goedvinden, of zooals het landrecht het uitdrukt, wanneer het "ons ende dien lande nutte ende orber duchte" te ontbinden.

---

[1] Volgens het Landrecht van 1614, Boek I, art. 7, werden de 12 nieuwe Etten jaarlijks gekozen door den Drost en door de Etten van ieder respectivelijk dingspil, ieder voor de helft.

Dit is in het landrecht van 1614 weggelaten. Of een aftredend Ette herkiesbaar was is mij niet bekend.

Ieder was verplicht zijne benoeming als Ette aan te nemen op straffe van geldboete niet alleen, maar ook op straffe van nimmermeer als zoodanig te mogen worden benoemd.

Een ordel van 1435 [1] ontneemt ook aan de kinderen van een' weigerachtigen het recht om in den Etstoel plaats te nemen. In het Landr. van 1712, I^ste Boek, art. 11 en in het Landrecht van 1614, I^ste Boek, art. 8, is deze bepaling echter opgeheven.

Bij klimmender sonne werd de rechtsdag geopend, en elk Ette moest present zijn, wanneer de klok geslagen werd en de drost bij een "tunne biers" had plaats genomen, tenzij men eene bewijsbare verontschuldiging kon aanvoeren [2].

Bij klimmender zon moesten alle gerechten gehouden worden [3].

Het was op straffe van geldboete en later zelfs op straffe van ontzetting zijner waardigheid van Ette, aan een ieder verboden over iets, van wat er in den Etstoel behandeld was, te spreken [4].

Voorts was het den Ette verboden gaven te ontvangen tot verleening van gunst of bijstand in den Et-

---

[1] Magnin, II, 2, p. 38. Feith, p. 17.

[2] Zie Ordel van 1418 bij Feith, pag. 10; Magnin, II, 2, pag. 88. In het Landrecht van 1614, Iste Boek, art. 9, is de ton bier weggelaten.

[3] Zie Grimm, R. A., II, pag. 813, ook aangehaald in de aanteekeningen op het landrecht van 1614, door Prof. de Geer, R. B., 1852, n°. 2, p. 222, ad 23.

[4] Zie Ordel van 1454, Feith, p. 52; Ordel van 1478, Feith, pag. 18 en Boek I, art. 10, Landr. 1614.

stoel, op straffe dat hij uit den Etstoel geworpen werd, om er nimmer weder in terug te mogen keeren [1].

Volgens het Landr. van 1712 mocht ook niemand rechten over bloedverwanten in de opgaande en neergaande linie, of over broeders of zusters of hunne kinderen, over ooms of tantes, volle nichten of neven, hetzij van volle of halve sibbe. Zie Landr. 1712, Iste Boek, art. 15. Ons landrecht en dat van 1614 zwijgt hierover.

§ 17. Item soe is lantrecht, dat men ghenen Lantman vanghen en mach in den lande van Drenthe, omme gheenreleye saken willen, dair hi ofte sinen maghen den broke voir bisetten willen ofte moghen, ten were sake dat hi sinen lyff verboert hadde, want soe mach men eme vanghen; ende in wat marcke dat hee dan ghevangen worde, dair sult oene die buere waren drie daghe ende drie nacht lange, nae der tyt dat hi den bueren van den gherichte ghebonden ende ghesloten wordt gheleuert, ende dan sal men ouer hem richten in derseluer marcke; ende weert zake dat hier en bouen die man den buren binnen der vorscr. tydt ontliepe, soe breke ellic huys vyftyn nie Groninger Marc voerscr.; ende weert zake dat men niet en richte binnen den dreen daghen voerscr. ouer den vanghenen, dan soe sult oen die voirscr. weder ouerleueren den gherichte, ende dat sal oen

[1] Zie ordel van 1485, Feith, p. 144, Landr. 1614, Iste Boek, art. 11, overgenomen in het Landrecht van 1712, Iste Boek, art. 14.

voert inder seluer marcke waren soe lange dat men ouer oen ghericht heeft.

De boete op het ontloopen der gevangenen gesteld was voorzeker geene aansporing voor de Drenthenaren om zich van de misdadigers meester te maken. Het was toch geene verplichting maar bloot eene vergunning om hen te vangen. "Soe mach men eme vanghen" [1].

Er staat — voir bisetten willen ofte moghen. — Dat wil zeggen, dat niemand mocht gevangen worden die de breuke wil betalen of daar borg voor wil stellen [2].

---

§ 18. Item soe is lantrecht: Weer enich man die straetenroeff dede, die sal breken vyftyn nie Groninger Marck voerser., ende den roeff sal hi weder soe gued inbrenghen des anderen daghes, als die roeff betuighet werde. Doet hee des nyet, soe sal hee den roeff des anderen daghes daernae twyscat inbrenghen; des derden daghes dryscat. Doet hee des nyet, soe sal men des vierden daghes mit den zweerde ropen ende volghen den roeue.

Item des ghelikes van den ackerroeue, van huysroue ende van ekenen holte [3].

---

[1] Zie Landrecht 1614, Boek IV, art. 21 en Landrecht 1712, Boek IV, art. 52.

[2] Vgl. Overijss. Landr., II, 19, 2. Veluwe, II, 19. Zie o. a. hierachter § 34.

[3] Zie Landrecht 1712, III, art. 85 en IV, art. 17. Landrecht van 1614, IV, art. 18. Magnin, II, 2, p. 240.

Item weer ienich man die den anderen dede enen roeff an els holte, an ryse, ofte an anderen weken holte, dat hee em ofhouwe oft neme, die sal breken enen veltroeff [1], dat is twe houetlosen, ende den roeff in tho brenghen in allen ghevoghe als van stratenroeue voerscreuen staet, off den clagher dair vol voir te doene; ende omme aldus één woord danigher zake en sal niet dan een man uyt elcker buerscap clagen [2]. Ende weer enich man die den anderen scuttinghe neme ofte ontiaghede, dat den buren cundigh were, die breke vyftyn nye Groninger Marc voirser [3].

Dit was voornamenlijk ter instandhouding der houtcultuur. Zie o. a. Aant. DE GEER op Landr. van 1614, pag. 192, IV, 38, en de bij dezen aangehaalde Resolutie van 16 Febr. 1609: "Eiken disselbomen, eiken boegels ende eiken sweepstocken is het verboden te gebruycken bij die poene van elcken disselboom, boegel ofte sweepstock te verbeuren 2 goltgulden."

[1] Het weekhout zelve kon doorgaans niet weder ingebracht worden, daarom was de waarde dan ook meestentijds voldoende. Landr. 1614, IV, art. 18. Volgens Landrecht 1712 werd hij, die de boete niet kan of wil betalen, als een dief aan den lijve gestraft. Zie B. IV, art 19.

[2] Men vergelijke hierbij Landrecht 1614, IV, art. 19. Het wil hier dan zeggen, dat, wanneer een buurschap over iemand had te klagen over het wegvoeren of omhakken van hout, dat zulke klacht, wanneer zij afgewezen werd, slechts het buurschap breuke betalen moest alsof zij een enkel persoon was.

[3] Om beesten te mogen schutten moest het land "behoorlijck bevredet", dat is afgesloten, omheind zijn. Landr. 1614, IV, art. 14.

Ganzen, hoenders en eenden worden niet geschut. Zie Landr. 1712, III, 13; Landr. van Overijssel, II, 16, 6. In het Landrecht van 1614, III, 14, wordt voor het wegnemen van geschut vee niet alleen breuke, maar ook dubbel schutgeld geëischt.

§ 19. Item weer ienich man in den lande, die to Couerde schultmudden [1] were schuldich ende nyet en betaelde op den rechten dach, die sal sie des anderen daghes twyscat gheuen ende die breke dre Punt, elc punt van seuen penningen: des sel men voer dre punt gheuen vier Vleemsche Groet, ende die ontholdene mudde sal die Bisscop van Utrecht panden laeten binnen den iaere; ende die bure sullen die schuldighen wisen des seluen daghes als die Pander compt, ende doen sie des nyet, so mach hi elc buer penden voer dre punt, ende binnen drien weken eynen seuldigen to wisen.

Voert meer, alle die ghene die schultmudden gheuen als voerscr. is, die sullen geuen to Battingspenningen [2] al so menighen Lovenschen als hie mennich mudde gheuet, ofte paeyment dat daer guet voer is in Drenthe, toe segghen der Wysheit van den Lande.

§ 20. Voert meer, elc huys in den lande van Drenthe daar roeck uyt gaet, uytghesproken dan dat

---

[1] *Schultmudden* waren waarschijnlijk de pachten aan de schulten van Drenthe, vroeger de heeren of ridders van Eelde, verschuldigd. Na de opheffing dezer betrekking vervielen zij waarschijnlijk aan den Bisschop en werden bij diens domeinen gevoegd. Zie MAGNIN, II, 2, pag. 241.

[2] Over Battingspenningen zegt MAGNIN op dezelfde plaats: "Misschien waren de Battingspenningen eene belasting, welke aan den landsheer werd opgebracht voor het onderhoud van de bruggen of batten, in den grooten of Heeren-weg tusschen Coevorden en Groningen. Het blijkt, dat deze belasting niet algemeen was, maar alleen betaald moest worden door hen, die tot het opbrengen van schultmudden waren verplicht."

kerspel van Eelde ende die leengoed holden van ons ende van onsen gestichte van Utrecht, die sullen gheuen der Heerlicheit van Couerde jaerlix voer Roecpenningen twee Groningschen, offte paeyement dat daer guet voer is, nae segghende der Wysheit van den Lande; uytghezeget gheesteliker lude huse ende dienst lude huse; ten waere dat men bewisen mochte dat syt mit rechte oec sculdich waeren, soe solden syt gheuen.

De rookpenningen behoorden dus tot de inkomsten van den Amptman van Coevorden en Drenthe, niet tot die van den bisschop van Utrecht; zij waren even als de Battickpenningen op dezen overgegaan van den deken van Drenthe als loon voor de rechtspraak, en werden vroeger ten behoeve van den Bisschop geheven [1].

§ 21. Voert meer, alle die broke, die verschinen mach van schultmudden, van battingspenningen, van roecpenningen, die behoirt ons ende onsen nacomelingen, Bisscopen van Utrecht in der tydt, alleene toe.

§ 22. Item weer enich man die claghen wolde omme waterlosinghe [2] oft om eyn Jockwech [3], die sal int eerste daer bi nemen twee bueren, ende

---

[1] Zie Aant. 8 op Art. I, Boek I, Landr. 1614, door Prof. DE GEER.

[2] waterlosinghe = waterlossing is eene sloot of greppel om het land van overtollig water te ontlasten.

[3] Een Jockwech is een weg, die met een juk ossen of met twee

claghen op den anderen, omme sinen waterlosinghe ende jocwech. Wolde hi sie hem dan niet rumen, soe solde die clagher ropen ende brenghent an die ghemene bure; ende verthuget dan die meene bure, dat die clagher recht heuet, soe sal die ghene dair die clage op gheet die waterlosinghe ende jocwech oprumen binnen dreen weken. Doet hi des niet, soe breket hi vijftyn nye Groninger Marc voirscreuen.

§ 23. Item weer yement die des zweerdes behouede, die sal dat versoeken ende wynnen an der ouersten brugghe tot Couerde, om vyff nie Groninger Marc voerscr., ende dat sal men hem to rechte gheuen, sonder weygheren; ende weert zake dat hem die Amptman des weygheren wolde, so solde hi houwen an die brugghe, myt getughe, ende legghen dat voerscr. gelt dair. Ende dairmede sal hi dat zweert ghewonnen hebben, ende voirtvaeren, ghelyker wys oft hem dat ghegheuen ware, ende wil hee dair mede voirtvaeren, soe mach hie dat holden een jaer lanc mit den seluen vyf marken voirscr., alsoe veer als hie dat tot allen sess weken versocht, dat iaer omme, als voirscr. is.

---

naast elkander gespannen paarden bereden kan worden; tegenwoordig in Drenthe menneweg genaamd.

Dit artikel is bijkans woordelijk overgenomen in het Landrecht van 1614. Zie B. III, art. 52. Vergelijk ook van hetzelfde Landrecht B. IV, art. 13, waar een hoogere straf dan hier geëischt wordt. Over de procesvorm, die ten doel had de zaak ten schielijkste af te doen, om daardoor alle schade te voorkomen. Zie Aant. op art. 52, B. III, van bovengen. Landrecht van Prof. DE GEER.

Deze paragraaf handelt over het doen eener dagvaarding in geval van onwil van den gedaagden [1].

Dagvaarden werd in Drenthe "laeden" genaamd.

Hier daagde de klager zelve met getuigen de tegenpartij voor het gericht.

Over het volgen van het zwaard zie hierachter § 40 en § 26.

§ 24. Item weer yenich Lantman die hadde enen uythemischen knechte, die eynighen broke ofte misdade dede in den lande, die knecht sal op sijns selues hals breken; ende weert sake dat sijn broetheer oec mede beruchtet were van der seluer zake, die mach syn onschult doen daer van mit twalef siner maghen, binnen drien weken, in den dinxspil daert verthuget is; ende wolde die broethere die onschult niet doen, soe solde hi voer den knecht antwoerden [2] ende die knecht mucht dat lant rumen mitten haluen broke ende mitten haluen gelde.

In het Landrecht van 1614 vinden wij hiervan niets.

Het artikel is voorzeker niet duidelijk gesteld, over het zich vrij pleiten met 12 zijner bloedverwanten zie men de volgende paragraaf.

De broetheer werd dan eenigzins beschouwd als Hovetheer. Zie § 28.

[1] Zie Noordewier, R. O., blz. 393.

[2] Antwoerden beteekent verantwoordelijk zijn.

§ 25. Item soe is lantrecht: Weer yenich man vertuget van den buren voer een gheluet of voer een gheruchte van yeniger zake, die mach syn onscult doen mit twaleff synre maghen, binnen drien weken nae der verthuginge, in den seluen dinxspil daer hie verthuget is; ende dat sal hem die Amptman achte daghe tho voren laten weten, waer hie sijn onscult doen sal. Ende hadde die ghene maghe in Drenthe, soe mach hie twaleff ander gude manne niemen, dair hie sijn onscult mede doen sal, als voirscr. is.

Vergelijk Landrecht 1614, IV, art. 25. Hier wordt het "gheruchte van yeniger zake" nader bepaald door de bijvoeging: "als dief, schelm, moordenaar ofte andersins".

Landrecht van 1712, IV, art. 39, rekende ook de scheldwoorden weerwolf en tovenaar onder de honenden en schande aanbrengenden, terwijl het schelm, hoere, deugniet, vagebond, verrader enz. onder de mindere scheldwoorden rangschikte. Zie ibid, art. 40.

Weerwolf was een scheldwoord dat omgang met elven en booze geesten moest beteekenen [1].

In 1614 werd het getal der eerbare lofweerdige mannen aan de beoordeeling der rechters overgelaten. Ook wordt daar geene melding gemaakt, dat maghen voor andere goede mannen golden [2].

De zuiveringseed, waarover hier gesproken wordt,

---

[1] Zie Noordewier, p. 288.

[2] Zie ibid, IV, 25. Vergelijk ook het Ordel van 1530, Magnin, III, 1, blz. 78.

was reeds sints de oudste tijden bij de Germanen in gebruik, in tegenstelling van de Godsgerichten [1].

§ 26. Item soe is lantrecht: Soe wye dat pantweringe dede mit onrechte, die sal breken des eersten dags drie Punt, des anderen dags twyscat, des derden dags vyftyn nie Groninger Marc, ende daer mede were hie van den panden qwydt [2]. Ende des vierden daghes mach men dat hogheste gerichte zoken mit den zweerde, die meente daer mede uyt to ropen; ende soe sal men den zweerde volghen, bij vyftyn nye Groninger Marc, ende helpen den clager rechtes, op hoers selues cost; ende dat zweert sal men versuken als voirscr. is; ende wie in der voirscr. saken vellich worde, die sal dan broke, costen ende allen onraet opstaen [3].

---

[1] Zie Aanteekening van Prof. DE GEER op art. 25, IV, Landr. 1614. Zie o. a. NOORDEWIER, R. Oudh., p. 407; GRIMM, R. A., II, pag. 893-907.

[2] Pandkeering schorste de aanpanding totdat de rechter er uitspraak over gedaan had. Zutphen, II, 11.

MAGNIN, III, 1, p. 230 en hierachter § 27.

Pandkeering ten onrechte werd met boete gestraft. SELW., II, 81. Zie ook Landrecht van ROELOPH VAN DIEPHOLT.

"Item wat schulde die berichtet sint, offte die Richter gichtet, als recht iss, mitten buren, offte seluen becant, daer en sal men gheene pantweringhe op doen; ende daer op sall die Richter die panden nemen, ende weert saecke dat he die panden niet genomen wolde hebben, soe sall die Richter die Buer daer to beden, die panden helpen to nemen, ende wie des weygerde van den Bueren, die sal breecken XV nye Groningher Marck, nae wthwysinghe des Landes brieff." Zie MAGNIN, II, 2, p. 259.

[3] Bij pandkeering moesten doorgaans beide partijen borg stellen, voor

§ 27. Item soe is lantrecht: Were yement de onrechte ansoeckinge dede, die breke des eersten dages dree Punt, des anderen daghes twyscat, des derden daghes vyftyn nie Groninger Marc. Ende worde daer pandweringe gedaen to landrechte, so sal de Schulte den clager ende den schuldighen de saecke legghen ende versten toe den naesten luttinge op die Wysheit van den Lande; ende daer en binnen sal men ghenen broke nemen daer van, eer die wysheit van den lande die zake verclaert ende ghewyst heeft, ende sal men den clagher op den sculdighen voert richten na lantrechte, als voerscreuen is.

§ 28. Item soe is lantrecht: Een man die broke gedaen heeft, ende een Houetman is, soe sal men den Houetheren eerst zoeken, eer men die maghe zueke; ende hevet die Houetheer erffenisse, die mach die Here veyle bieden ende vercopen; ende wes hie daer van cryghen can dat mach hie nemen [1], ende ontbreket den Heren daer yet an, dat sellen dan sess die naesten hande gelden, ende were des mans guet beter, dat sal men oen weder gheuen; ende die bueren sullen dat guet weerdighen, to nemen ende to gheuen [2].

De dader heet hovetman, en hij die zich bij ont-

---

het geval dat de uitspraak in hun nadeel gevallen was. Stadsrecht van Zutphen, X, 8, 9. Prof. DE GEER, Aant. Landr. 1614, II, 18, 61.

[1] Zie Aant. hierv. onder § 14.

[2] Op de wezenlijke waarde schatten.

dekking verbonden had om boete, schade en kosten te dragen die heette hovetheer [1].

Wanneer de waarde van het goed van den Hovetheer niet genoegzaam was om er de breuken uit te voldoen, dan moesten de zes naaste bloedverwanten het ontbrekende bij betalen [2]. Zoo ook bij het betalen der zoengelden bij landwinning [3].

§ 29. Item soe is landrecht: Wanneer die bure oiren tuych niet doen en willen in der Goesprake, off Dinghe, off op een Rochte, soe breket ellic huys drien Punt als voirscr. is; nochthants soe sullen sie oiren tuych doen. Ende doet sie des dan nyet, soe is dat dan des anderen daghes twyscat, des derden daghes driescat, des vierden daghes vyftyn nie Marc voerscr.

Wanneer de rechter het "rocht gehegen had met klimmender sonne", dan deed de klager zijn eisch, waarop de verweerder moest antwoorden. Daarna begon het getuigenverhoor, hetwelk soms meer dan één dag duurde [4].

In geschillen over erfachtige goederen (gebouwde en ongebouwde eigendommen) en over pachten op dezelve gevestigd moesten steeds zeven zekere Buren getuigen; in geschillen over huren en andere mindere zaken was het getuigenis van twee gewone buren voldoende (bij

[1] Zie Magnin, II, 2, p. 254. Noordewier, R. Oudh., p. 276.
[2] Zie o. a. Magnin, II, 2, p 246.
[3] Zie hiervoren, en ook Noordewier, R. Oudh., pag. 298.
[4] Landrecht 1614, II, art. 9.

voorkeur eigenerfden, maar bij gebreke van dezen ook meijers of huurders) [1].

De gekozen getuigen waren tot het geven van getuigenis verplicht; hunne verklaring geschiedde onder eede.

De getuige werd steeds geoordeeld de waarheid te zeggen [2].

Over de toepassing der strafbepaling in dezen paragraaf zie men het Ordel van 1454 [3].

Wanneer de getuigen valsche getuigenis deden werden zij eveneens in breuke geslagen [4].

De getuigen moesten vooraf eenen eed afleggen, waarin zij verklaarden oprecht de geheele waarheid van de zaak te zeggen en niets te verzwijgen van hetgeen zij er van wisten [5].

Een vonnis van den Etstoel van a°. 1545 stelde op den meineed de straf van het verlies der twee voorste vingers, naar believen van den Drost [6].

Ook mochten de getuigen niet bedreigd worden. In het Landrecht van 1712, II, 47, werd dit verboden op breuke van 25 Goudguldens, even als in Landr. van 1614, II, 14 [7].

---

[1] Zie Magnin, II, 2, 126 en 127. Zie ook Ordel van 1400, Magnin, II, 2, 129; Feith, Ordelb, p. 6.

Verder 2 Ordels van 1412, Magnin, II, 2, 129; Feith, ibid, p. 7, enz.

[2] Zie Huydec. op. M. St. 2, 477. Noordewier, R. O., p. 403.

[3] Feith, Ordelb., p. 51.

[4] Zie Ordel van 1454, Feith, p. 52 en Magnin, II, 2, p. 135. Zie ook over het geven van valsche getuigenis Landrecht 1614, II, art. 12.

[5] Zie Landrecht 1614, II, 13. Landr. 1712, II, 46.

[6] Zie Magnin, III, 1, p. 250. Aant. van Prof. de Geer, Landr. van Dr., II, 13, 36.

[7] Vergel. Ommel., II, 46, waar de straf 20 oude schilden was.

§ 30. Item soe is lantrecht; Soe wye gheene rechte maete en gheuet van boteren oft zaede, die breket vyftyn nie Groninger Marc.

Het gebruik van valsche maat of gewicht werd in 1614, IV, 29, gestraft met 15 goldguldens, in 1712, IV, 38, eveneens en aldaar bij herhaling van het misdrijf met dubbele breuke.

Een mark is 12 schellingen of 12 Brabandsche stuivers.

Reeds vroegtijdig kwam het ijken der maten en gewichten op openbaar gezag in zwang [1].

Jaarlijks werden dan de maten en gewichten nagezien en de ongeijkte maten en gewichten verbeurd verklaard.

§ 31. Item oft een Bastert broke dede, dan solde men holden an der moeder maeghe, ende nyet an des vaders [2].

"Een wijf maect geen bastaert", geldt alleen van kinderen geboren uit ouders, die met elkander hadden kunnen huwen, of zoogenaamde speel- of spoelkinderen [3].

Kinderen in overspel gewonnen of zoogenaamde overwonnene kinderen staan alleen op de wereld [4].

---

[1] Zie Cost. van Z.-H., VAN DER EYCK, p. 202. DE GEER, Aant. Landr. 1614, IV, 39, p. 200.

[2] Men vergelijke hiermede Landr. 1614, III, 14; Landr. 1712, III, 28; Landr. v. Huns, 3, 71.

[3] DE GROOT, Inleid., 1, 12, 5. DE GEER, meergenoemde Aant., III, 14, 24. Zie o. a. NOORDEWIER, pag. 199.

[4] Zie SELWERD, III, 51, anders in Zuid-Holland, Zie VAN DER EYCK, Cost. v. Z.-H., p. 404.

§ 32. Item soe is Lantrecht: Soe wanneer een weerlich man den anderen weerlichen man anspreecket mit gheestelicken rechte van weerlicken zake ofte gueden, die breket vyftyn nie Groninger Marc [1]; ende weret dat die ene lantman den anderen buten landes besettet, die breket vyftyn nie Groninger Marc voerser. [2]; ende doet hie hem dair mede scade ende cost, die sal hie daer toe ghelden ende betaelen.

De boete was bepaald, omdat men door het arresteeren buitenslands den ingezeten van zijnen eigen rechter aftrok en noodzaakte elders zich te verdedigen, want arrest fundeert jurisdictie [3].

§ 33. Item soe is lantrecht: Weer yenich man in den lande die ghebroken hadde ende die daarvan dan ene moetsone dede der Heerlicheit, ende dat Gerichte lete oen dair van quite ende wolde dair geen buurtuuch van hoeren, soe solde dat selue gerichte den lande ende der meente eenen anderen Schulten setten ende gheuen, die daer die bure toe brochte mit rechte, dat sie enen tuuch deden van den manne wair hi an ghebroken hadde, offte nyet, opdat die meente wiste, wes broken hem dair inne verscenen waren [4].

---

[1] Over het Zeendrecht leze men Bijlage III. Zeendrecht van Drenthe van 1451—54. MAGNIN, II, 2, p. 261—282.

[2] Zie Landr. 1614, IV, 20.

[3] Zie Aant. op Landr. 1614, DE GEER, IV, 20, 43.

[4] Zie de verklaring van dit artikel bij MAGNIN, II, 2, p. 47.

§ 34. Item soe is lantrecht: Weer yement die den anderen venghe in den lande van Drenthe, die sal breken hondert olde Marc; uythgeseget misdadige lude, als voirscr. staet, die mach ellic man vaen ende holden, tot des gerichtes behoeff.

Het landrecht van Roedolph van Diepholdt [1] zegt: "Item offt gheuelle dat een onschuldich man ghevanghen worde, daer een doedtslach geschede, de vanghenisse sal broeckeloos wesen." Zie verder hiervoren onder § 17 en § 13 [2].

In de latere beide landrechten was er eene maatstaf voor de gegoedheid van hen die men niet straffeloos mocht vangen. Landr. 1614, ibid, zegt toch: "— dat men geen lantman, hebbende ten minsten een vierendeel waerdeels, mach vangen om eenigerlei saecken wille, etc."

In Ommel., VII, 26, is de straf voor hem, die een ander langer dan 20 uren gevangen hield, een mannengeld, doch korter, een half mannengeld in boete en breuke [3].

---

§ 35. Item soe is lantrecht: Weer yement die enen voerpael af breke met willen, oft opëerde, die sal breken vyftyn nie Groninger Marc [4].

Zulke palen of steenen als hier bedoeld worden waren

---

[1] Magnin, II, 2, p. 255

[2] Z. ook Landrecht 1614, IV, 21, Landr. 1712, IV, 52.

[3] Zie de Geer, Aant., Boek IV, 21, 48.

[4] Zie Landr. 1614, IV, 12 en III, 50. Landr. 1712, III, 104.

de oudste wijze van afscheiding, wanneer geen weg of water de grenzen van de landerijen aanwees.

In de Esschen in Drente vindt men nog overal dezelfde wijze van scheiding. Aan de hoeken der akkers liggen tamelijk groote veldsteenen.

Het wegnemen er van werd als wanbedrijf gestraft, bij herhaling als misdaad [1].

Het opëerden der voerpalen werd eveneens als misdrijf gestraft. Wanneer het geschiedde ten gevolge eener valsche opmeting door den landmeter, dan werd deze naar de volksmeening gestraft met eeuwig ronddwalen. De bekende Lapoög dwaalt nog rond als vurige of "gloenige landmeter" op de marken van Oosterhesselen, met zijn eentoonig geschreeuw van "*liek*, *liek*" [2].

Bij het plaatsen der marksteenen of grenssteenen moesten alle markgerechtigden tegenwoordig zijn.

Men noemde het den "marckenganck gaan".

Wanneer men een der markgenooten verzuimd had op te roepen, dan was de "ganck oick van geenre weerde" [3].

§ 36. Item soe is lantrecht, dat een schulte in den lande hebben sal ene placke over die anpandinge, ende twie Vlemesche Groete voer die uytpandinghe [4].

[1] Zie Landr. 1614, IV, 12.

[2] Zie over deze scheidteekenen Grimm, R. A., II, pag. 542.

[3] Zie Ordel. 1456, Feith, Ordelb., p. 61.

[4] Zie Landr. 1614, II, 25 en Aant. daarop van Prof. de Geer pag. 57.

§ 37. Item soe is lantrecht: Wanneer des Bisscops Amptman van Utrecht in Drenthe dinghe holden sel, soe sel hi dat holden van der ener vespertyt tot der ander, mit dertien peerden ende mit dertien persoenen, ende wes hie dan verteert in der buerhuse, daer dat ding is, dat sellen die selue buere betaelen; ende wil die Amptman mit meer luden ende mit meer peerden dat ding holden, dat mach hie doen, op syn selfs cost; ende dat ding sal beghinnen to holden to drien tyden des jaers, als veertinacht na paesschen, ende des anderen manendaghes na Sant-ganghen, ende des manendaghes na Sancte Ponciaen [1].

§ 38. Item soe is lantrecht: Weer yenich man die yenigherhande gued anvore daer die vredeban in gheleget weer, al soe vaken als hie dat doet, ofte anvere, soe breket hie vyftyn nie Groninger Marc, alsoe veere als oen die buer vertughet.

Goed waarin de vredeban lag, was goed waarover geschil bestond, en waaromtrent bevolen was, dat de twistende partijen elkander met vrede zouden laten, totdat het geschil door rechterlijk gewijsde zoude zijn uitgemaakt [2].

§ 39. Item soe is lantrecht, dat men ghenen buertuech doen en sel buten den lande van Drenthe,

---

[1] Zie de aanteekeningen hiervoren onder § 2.

[2] Zie Magnin, II, 2, p. 248.

ende elc Buerscap sal oiren tuech doen toe dinghe, toe goesprake, ofte toe rochte, binnen hoeren Dinxspil ende nyet verder [1].

Zie Landr. 1712, II, 34 v., waar het buurtuig was afgeschaft.

Het doen van buurtuig was eene verplichting, waarop bij in gebreke zijn straffen bepaald waren [2].

De kinderen van Zekeren Buren mochten ook zeker buurtuig doen, na machtiging der ouders, mits van zekeren leeftijd [3].

Zeker buurtuig heette dat van hem, die als volle boer 't volledig markerecht had. In zaken van eigendomsrecht gold alleen zeker buurtuig [4].

In andere zaken mochten ook gewone buren buurtuig doen [5].

§ 40. Item soe is lantrecht, dat die Heerlicheit niet roepen en zal mitten zweerden, ten sy witteliken landes noet, ende soe sal elc man volghen den zweerde, bij vyftyn nie Groninger Marc voerscr., niet vorder dan op die palen des landes van Drenthe, ende dair en sullen sie niet langher ligghen dan drien daghen ende

---

[1] Zie hiervoren onder § 29.

[2] Zie hiervoren, en ook Ordel van 1426, Feith, p. 13. Magnin, II, 2, p. 130.

[3] Zie Ordel v. 1420, Feith, p. 11.

[4] Zie ordel van a°. 1491 en ook Noordewier, p. 215. Magnin, II, 3, p. 130; Feith, Ordelb.; Ordels van 1512, 1400 en eenigen van 1446, p.p. 6, 6, 27 en 26.

[5] Zie Ordel van 1412, Feith, Ordelb., p. 7, Magnin, II, 2, p. 129.

drien nachten, dat en were zake, dattet den lande lengher noetsaecken dede; — ende weer yement die dan den anderen doet sloghe wanneer hi den zweerde wtwert volchde, ende binnen drien daghen ende drien nachten vorser., die breket hondert olde Marc; ende were yement die den anderen dan lemmede ofte wondede, die zal breken al sulcke broke als voirscreuen staet van der luttinghe; ende weert zake dat men nae den zweerde langher liggen zolde dan drien daghen ende drien nachten, soe wie den anderen dan doet sloghe, lemmede ofte wondede, die sal breken simpelen broke, of dat buten zweertrechte gheschiet were.

De Drentenaren waren van ouds tot de landweer verplicht, zoodanig, dat in tijden van oorlog en gevaar alle weerbare manschappen verplicht waren om de wapenen aan te gorden, terwijl in sommige gevallen de meest daartoe geschikte man uit ieder huis, behoorlijk gewapend, moest opkomen, hetzij om het land te verdedigen, hetzij om gewapenderhand moordenaars, brandstichters, roovers enz. te vervolgen of te verjagen.

De landweer was niet verplicht langer dan drie dagen en nachten op de grenzen te liggen tegen aanvallen van buiten of ontvluchtingen van binnen.

Ieder was verplicht om op het eerste kleppen der klok, of op een ander gegeven teeken *den zweerde te volgen* op straffe van geldboete.

Doodslag, verminking of verwonding werd gestraft als bij verbreken der dingvrede.

Zie ook over het to *zweerde ropen* § 23 [1].

Van de landweer was de Drost het hoofd en waarschijnlijk de Bannerschulten en schulten zijne hoofden andere officieren [2].

§ 41. Item soe is lantrecht: Weer yement die niet en were, dair men mit rechte cluchten mochte, in der cluchtinghe, die breke twee Houetlosen [3].

Het bij elkaar komen om te cluften was een oud landrecht, dat doet denken aan de oude gou-inrichtingen, waar de eigenerfden van iederen pagus zamenkwamen, om rechtspleging en bestuur uit te oefenen. Het bestond nog in Drente toen het elders was te niet gegaan [4]. In 1614, III, 53, was de breuke aan de willekeur der buren overgelaten; —.

§ 42. Item soe is lantrecht, dat men ghenen man in den lande van Drenthe broke nemen en sal van yenigherhande saecken, hi en sy eerst van den buren dair voir verthuget; ende van den broke, ende van allen vorser. broken, daer sal die

[1] Magnin, II, 2, p. 155.

Zie over het volgen van den zweerde: Ordel van 1426, Feith, p. 14; hetzelfde bij Magnin, II, 2, p. 157, maar gedateerd 1428; idem van 1450, Feith, p. 40, Magnin, II, 2, p. 157; idem van 1454, Feith, p. 25; idem van 1454, Feith, p. 51; idem van 1474, Feith, p. 105, Magnin, II, 2, p. 158.

[2] Zie Magn., II, 2, p. 155.

[3] Vergel. hierv. § 1. Landr. 1614, III, 53; Landr. van 1712, III, 106.

[4] Aant. de Geer, III, 53, p. 246.

Bisscop van Utrecht oft syn amptman off buren ende hebben een derdendeel, ende die tweedeel die daer achter bliuen daer sal aff hebben die clagher een derdendeel ende dat ander sal die Meente hebben, vytghesproken van Schultmudden, van Roeckpenningen ende van Battinghepenningen [1], die sal die Heerlicheit alleen hebben; — ende die broke van stoelnen guede voirscr. die sal men deelen als vorscr. staet [2].

§ 43. Voertmeer soo mach die clager ende die meente horen broke uytpanden mit daghelix Richteren ende Schulten in den kerspelen, dair die broke verschenen is, soe wanneer dattet gherichte sinen broke ofte sinen moet daer van heuet, als voirscreuen is [3].

§ 44. Item alle broken die sullen dubbelt wesen op die vier hoechtijden, als opten Paeschdagh ende nacht opten Pinxterdach ende nacht, opten Kersdach ende nacht, en op Onser lieuen Vrouwendach ende nacht Assumptio, ende op al onser vrouwendaghen ende nachten, ende op Apostel daghen ende nachten.

Item soe is lantrecht, dat gheen broken op gheen tijdt twiboet en sijn, dan alse voirscreuen staet. Voirt alle andere broke, die hier niet ynne ghenoempt en staen, die zullen staen nae den olden rechte.

---

[1] Zie hiervoren § 19 en 20.

[2] Zie hierboven § 12.

[3] Zie hiervoren dat breuke preferent is aan boete.

De dingvrede werd dus ook aan Christelijke hoogtijden toegekend, zooals later ook aan jaarmarkten. Zie Landrecht 1614, IV, 49; Overijss., II, 23, 5; Landr. 1712, IV, 31, waar geene Christelijke feestdagen worden genoemd.

§ 45. Ende alle desse voerscr. punten, ende ele bisonder, ghelouen wi Frederic, Bisscop to Utrecht, voer ons ende voer onse nacomelingen, Bisscoppen 't Utrecht onsen lande van Drenthe voirscr. eweliken, vast ende onverbrekeliken to holden, ende dat wy, noch onse nacomelinghen, Bisscopen 't Utrecht, noch onse Amptlude, daer nummer meer geghen noch bouen doen en sullen; maer wy ende onse naecomelinghen sullen onse guede lude van onsen lande van Drenthe tot ewighen daeghen daer in holden.

Ende desse voerscr. brief die sal in allen dier seluen volcomen macht wesen, ende bliuen tot ewighen daghen, ghelyc die brief is dien wy onsen lande voirscr. ghegheuen hebben, bezeghelt mit onsen zeghele ende mit zeghelen onser vyff Godtshuysen ende onser drien steden voirscr.; beholdelicken den seluen breef in syner volcomener macht to bliuen, ghelyc voirscreuen staet, sonder enich arghelist.

Ende des tot enen oirconde soe hebben wi dessen breef mit onsen seghel bezeghelt. Ende omdat wi willen, dat alle saecken ende punten voirscr. vast ende stede bliuen sullen tot ewighen daghen, soe hebbe wi ghebeden die Eer-

baren, Wysen ende Bescheydene luden die Prelaten ende Capittelen onser kerken van den Doem, van Oldemunster, van Sant Peter, van Sant Jan ende van Sante Marien kercken t' Utrecht, desen breef mit ons te bezeghelen; — Ende wi Prelaten ende Capittelen van den Doem, van Oldemunster, van Sant Peter, van Sant Jan en van Sante Marien kercken to Utrecht ansiende dat die Eerweerdighe in Gode onse lieue ghenedighe Here van Utrecht vorscr., om oirbair synre kercken ende synre nacomelinghen, Bisscopen 't Utrecht, dese voirscr. ouerdacht ende punten mit sinen lande van Drenthe ouercomen is, soe hebbe wi, tot enen oirkont ende eenre ewigher memorie, dessen breef, mit hem, mit onser kercken zeghelen doen bezeghelen.

Ghegheuen in 't jaer ons Heren dusent vier hondert ende twalef, des sestienden daghes in Septembri.

THESES.

I.

De meening van Pomponius, dat de *missilium jactio* eene derelictio door eene occupatio gevolgd is, is onjuist.

II.

De alluvio valt onder het emphyteusis verband.

III.

Het openbaar Ministerie is volgens onze wetgeving onbevoegd tot stuiting van een huwelijk van een vader met zijne natuurlijke dochter.

IV.

Bij botsing van de ouderlijke macht met de voogdij moet de eerste voor de laatste wijken.

V.

Bij gebreke van ouders en voogd hebben minderjarigen geen domicilie.

VI.

Rechtbanken van koophandel zijn in ons land niet wenschelijk.

VII.

Arbitrage strekt gewoonlijk niet tot vereenvoudiging en bespoediging der processen.

VIII.

Eene herhaalde aanbieding van een accoord door eenen gefailleerde, wordt door onze wet niet verboden.

IX.

Gratie kan ondanks den veroordeelde door den Koning worden verleend.

X.

Art. 144 der Grondwet en art. 120 der Gemeentewet zijn overbodig.

XI.

Armverzorging van staatswege is in het algemeen af te keuren.

XII.

Vaststelling van de prijzen door de overheid is niet onvoorwaardelijk te verwerpen.

XIII.

Slechts in zeer dun bevolkte landen kunnen wetsbepalingen tot aanmoediging van het huwelijk gunstig werken.

XIV.

De staat heeft geen recht op den opbrengst van den arbeid van een' gevangene. (Art. 16, O. v. S.)

XV.

Het nieuwe Ontwerp van het Wetb. van Strafr. behoorde, het tweegevecht als delictum sui generis beschouwende, de strafwaardigheid anders te regelen.

XVI.

Ook de eischer is gerechtigd een derde ter vrijwaring op te roepen in het geding.

XVII.

Art. 94 Burgerlijke Rechtsvordering had even als art. 95 eod. aan den rechter de verplichting op

moeten leggen, de nietigheid in allen gevalle uit te spreken.

XVIII.

De vervolging voor een onbevoegden rechter stuit de verjaring in strafzaken.